

ENGELLİLERE KARŞI AYRIMCI TUTUMLAR: SAĞLAMCILIK

ENGELLİLERE KARŞI AYRIMCI TUTUMLAR: SAĞLAMCILIK

SOSYAL
HİZMETLER
DAİRESİ
BAŞKANLIĞI

ENGELLİ
HİZMETLERİ
ŞUBE
MÜDÜRLÜĞÜ

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ / 7

GİRİŞ / 9

BİRİNCİ BÖLÜM / 11

1. Mikrosaldırganlık Nedir? / 11

1.1. Mikrosaldırganlık Kavramının Tanımı ve Kökeni / 11

1.2. Bilinçli ve Bilinçsiz Önyargılar Arasındaki Fark / 11

İKİNCİ BÖLÜM / 13

2. Mikrosaldırganlık Türleri ve Günlük Yaşamdan Örnekler / 13

2.1. Mikrosaldırganlık Türleri ve Örnekler / 13

a. Mikrosaldırı / 13

b. Mikro Aşağılama / 13

c. Mikro İnkâr / 13

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM / 17

3. Sağlamcılık: Toplumda Görünmeyen Engeller / 17

3.1. Sağlamcılığın Tanımı ve Tarihçesi / 17

3.2. Engelli Bireylere Yönelik Yaygın Yanlış İnanışlar / 19

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM / 21

4. Sağlamcılığın Günlük Yaşamdaki Yansımaları / 21

4.1. Eğitimde, İş Hayatında ve Sosyal Hayatta Karşılaşılan Sağlamcı Tutumlar / 21

BEŞİNCİ BÖLÜM / 25

5. Farkında Olmak ve Değişim Yaratmak / 25

5.1. Mikrosaldırganlıkları Fark Etmenin Yolları / 25

5.2. Mikrosaldırganlık İçeren Yaygın İfadeler ve Bunların Yerine Kullanılabilecek Doğru Söylemler / 27

5.3. Engelli Bireylerle Kapsayıcı ve Saygılı İletişim Kurma Yöntemleri / 29

ALTINCI BÖLÜM / 33

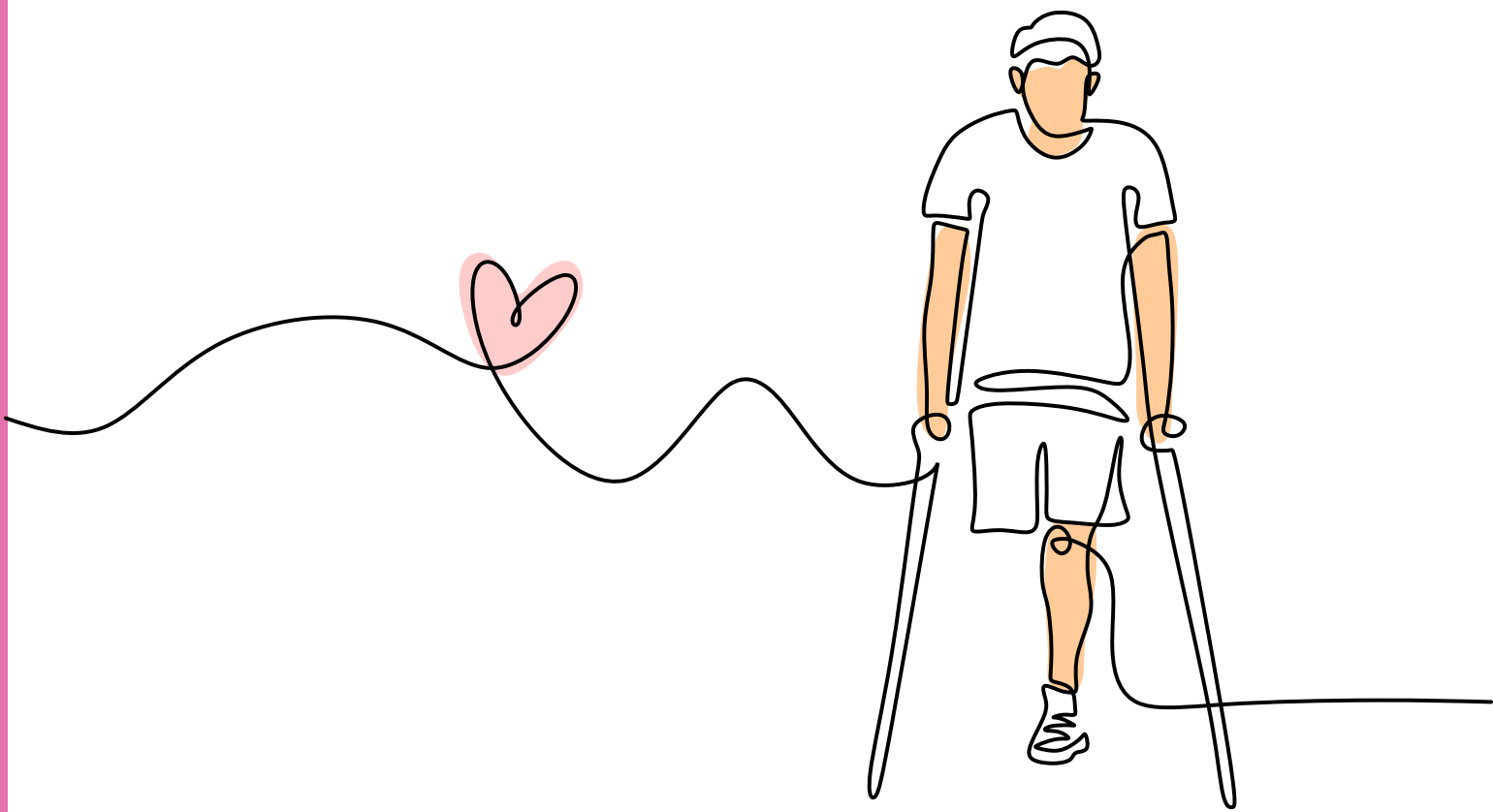
6. Engellilik ve Hak Temelli Yaklaşım / 33

6.1. Engelli Haklarına Dair Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler / 33

6.2. Ayrımcılıkla Mücadelede Yasal Haklar ve Destek Mekanizmaları / 35

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ENGELLİ HİZMETLERİ ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ / 39

SONUÇ VE ÖNERİLER / 43

SUNUŞ

Değerli İstanbullular,

İstanbul Büyükşehir Belediyesi olarak 2019 yılından beri adil, yeşil ve yaratıcı bir İstanbul için çalışıyoruz. Hemşehrilerimizin huzurlu ve konforlu hissettiği; eğitime, sağlık hizmetlerine, sosyal olanaklara erişebildiği bir İstanbul hedefiyle çalışmaya, üretmeye devam ediyoruz.

Mevcut hizmetlerimizin erişilebilirliğini ve yaygınlığını artırırken yeni yatırımlarımızla da kentimizi geleceğe hazırlıyoruz. Tüm bu çalışmalarımızı yürütürken eşitlik, katılımcılık ve kapsayıcılık temel ilkelerimiz arasında yer alıyor. Hiçbir hemşehrimizi ayırmadan 39 ilçemizde 16 milyon İstanbulluya eşit hizmet sunuyoruz.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi olarak tüm hemşehrilerimizin kentimizin sunduğu imkânlarından faydalanabildiği, çeşitliliğin bir değer olarak benimsendiği bir şehir vizyonu ile hareket ediyoruz. Her hizmetimizi ve projemizi özel gereksinimli bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde planlayıp hizmete sunuyoruz. Eğitimden istihdama, hukuki danışmanlık ve rehberlik hizmetlerinden medikal malzeme desteğine, kültür ve sanat aktivitelerinden gezi programlarına ve kamp hizmetlerine dek pek çok projeye dezavantajlı vatandaşlarımızın yanında olduk, olmaya da devam edeceğiz.

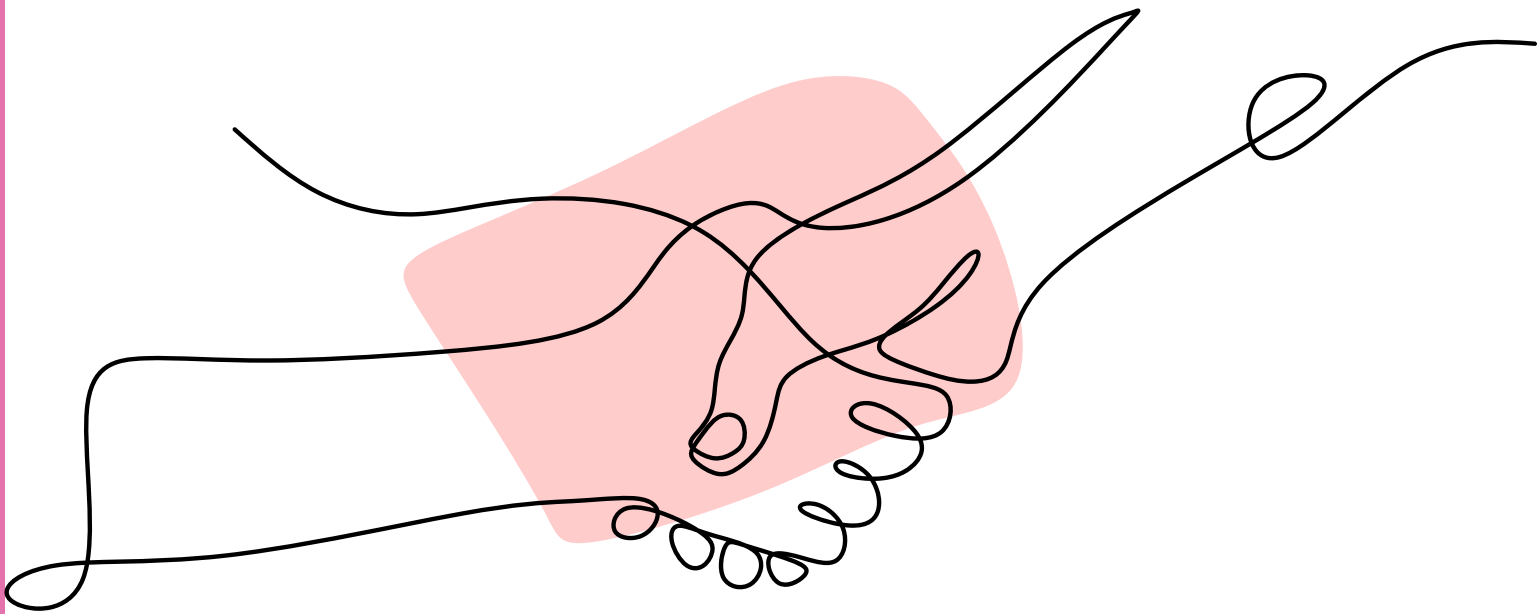
Elinizdeki *Engellilere Karşı Ayrımcı Tutumlar: Sağlamcılık* kitabı, dilimizi, davranışlarımızı ve kurumlarımızı nasıl daha kapsayıcı hâle getirebileceğimize dair yol gösterici bir kaynak olması için hazırlandı. Bu değerli çalışmanın hazırlanmasında emeği geçenlere teşekkür ederiz. Umuyoruz ki bu çalışma, yalnızca farkındalık yaratmakla kalmaz, aynı zamanda kolektif bir dönüşüme de katkı sunar.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi olarak her zaman İstanbullular için hizmet üretmeye, hemşehrilerimizin öncelikli ihtiyaçlarına çözüm sunmaya devam edeceğiz. Daha adil, mutlu, geleceğe güvenle baktığımız bir İstanbul'u hep birlikte inşa edeceğiz.

Umut burada!

Saygılarımızla,

İstanbul Büyükşehir Belediyesi

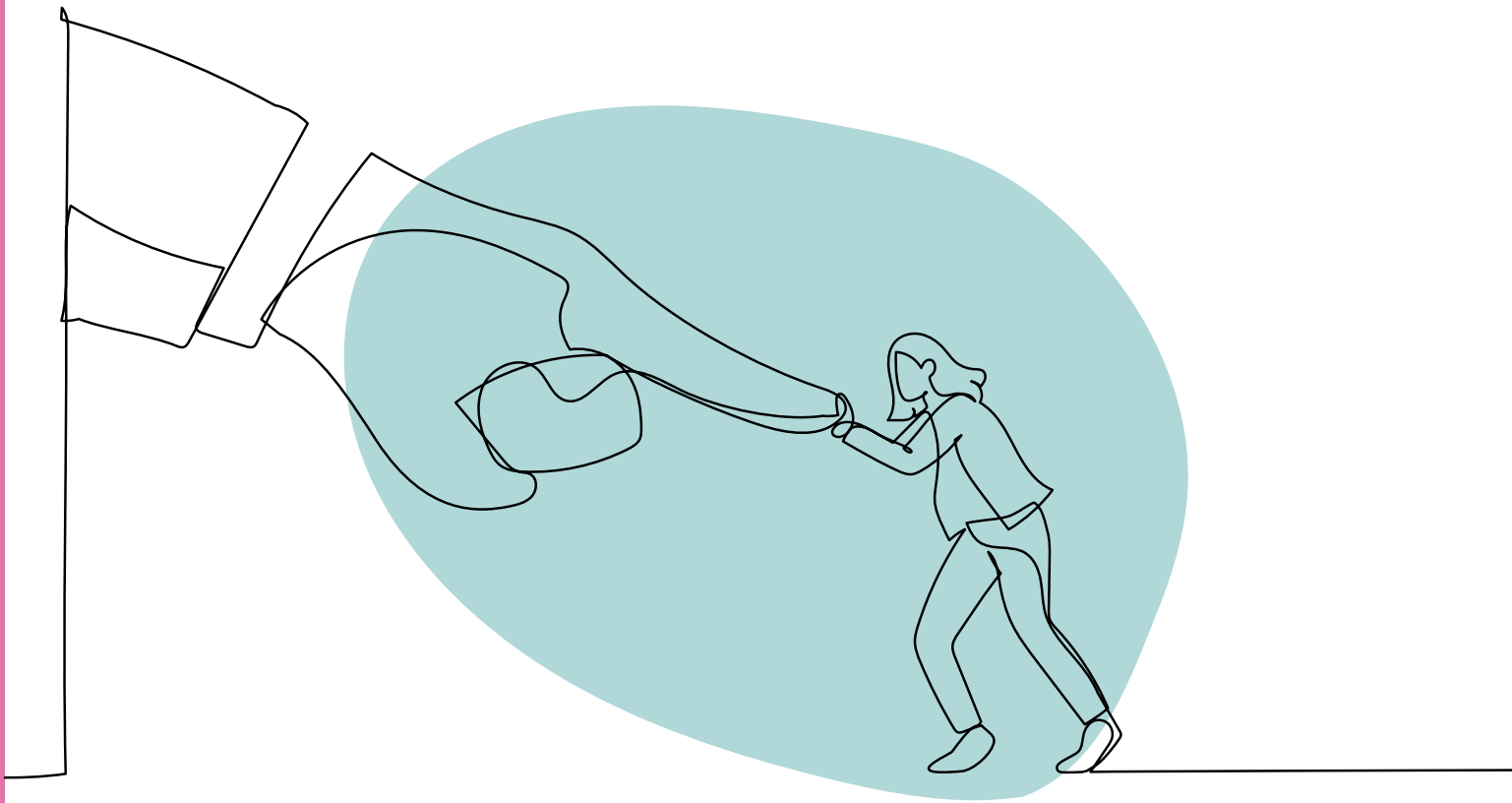

GİRİŞ

Engelliliğe dair ayrımcılık çoğu zaman yüksek sesle değil, fısıltıyla konuşur. Bir bakış, bir mimik, "iyi niyetli" bir cümle ya da varsayımsal bir davranış... Tüm bunlar, engelli bireylerin günlük yaşamda karşılaştığı ama çoğu zaman görünmeyen engellerin bir parçasıdır. Mikrosaldırganlıklar ve sağlamcılık gibi fark edilmesi zor tutumlar, toplumsal dışlanmanın en sinsi biçimlerinden biri olarak karşımıza çıkar.

Bu kitapçık, engelliliğe dair farkındalığımızı derinleştirmek ve içselleştirmek için hazırlanmıştır. İçeriğinde, kavramların ne anlama geldiği; günlük yaşamda nasıl karşımıza çıktığı ve bu tutumların nasıl dönüştürülebileceği örneklerle ele alınacaktır. Aynı zamanda engelli haklarını güvence altına alan ulusal ve uluslararası düzenlemelere de yer verilerek, sadece bireysel farkındalık değil, kurumsal ve toplumsal sorumlulukların da altı çizilecektir.

Amacımız; daha adil, daha kapsayıcı ve daha empatik bir toplumun inşasına katkı sağlamaktır. Çünkü gerçek erişilebilirlik yalnızca rampalarla değil, zihinlerle başlar.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. Mikrosaldırıcılık Nedir?

Toplumsal ilişkilerde kullanılan dil ve davranış biçimleri, bireylerin birbirine yönelik tutumlarını yansıtır. Ancak bu tutumlar her zaman açık biçimde ayrımcılığı ifade etmez; kimi zaman farkında olunmadan yapılan küçük söylemler ya da davranışlar, karşı tarafta ciddi bir dışlanmışlık hissi yaratabilir. Mikrosaldırıcılık kavramı, bu tür gündelik ve çoğunlukla bilinçsiz ayrımcı tutumları tanımlamak için kullanılır. Bu bölümde mikrosaldırıcılık kavramının tanımı, tarihçesi ve günlük hayattaki örnekleri ele alınacaktır.

1.1. Mikrosaldırıcılık Kavramının Tanımı ve Kökeni

Mikrosaldırıcılık, bir kişiye, özellikle de dezavantajlı gruplardan birine yönelik, istemli veya istemsiz şekilde yapılan küçük, incitici, ayrımcı söz, davranış veya mimiklerdir. Mikrosaldırıcılık, genellikle farkında olmadan sergilenen, ancak bireyler üzerinde derin ve uzun süreli olumsuz etkiler bırakabilen küçük saldırılardır.

Mikrosaldırıcılık terimi ilk kez 1970'lerde Dr. Chester M. Pierce tarafından ortaya atılmıştır. Başlangıçta, Afro-Amerikalıların karşılaştığı küçük, gündelik ırkçı deneyimleri tanımlamak için kullanılmıştır. Zamanla Dr. Derald Wing Sue tarafından geliştirilen kavram, yalnızca ırk temelli ayrımcılıkla sınırlı kalmayıp, cinsiyet, engellilik, cinsel yönelim gibi tüm kimlik gruplarını kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Mikrosaldırıcılıklar, bazen bilinçli ve kasıtlı olmayabilir, ancak etkileri çoğu zaman derin ve yıkıcıdır. Bu tür davranışlar, toplumsal yapıyı güçlendiren ayrımcı tutumların küçük ama sürekli biçimlerde yeniden üretmesine yol açar.

1.2. Bilinçli ve Bilinçsiz Önyargılar Arasındaki Fark

Bilinçli önyargıda kişi, önyargılı bir şekilde davranır ya da düşünür, ancak bunun farkındadır ve kasıtlıdır. Yani, bilinçli bir şekilde belirli bir grup veya birey hakkında olumsuz düşünceler taşır ve bu düşüncelerini açıkça ifade eder.

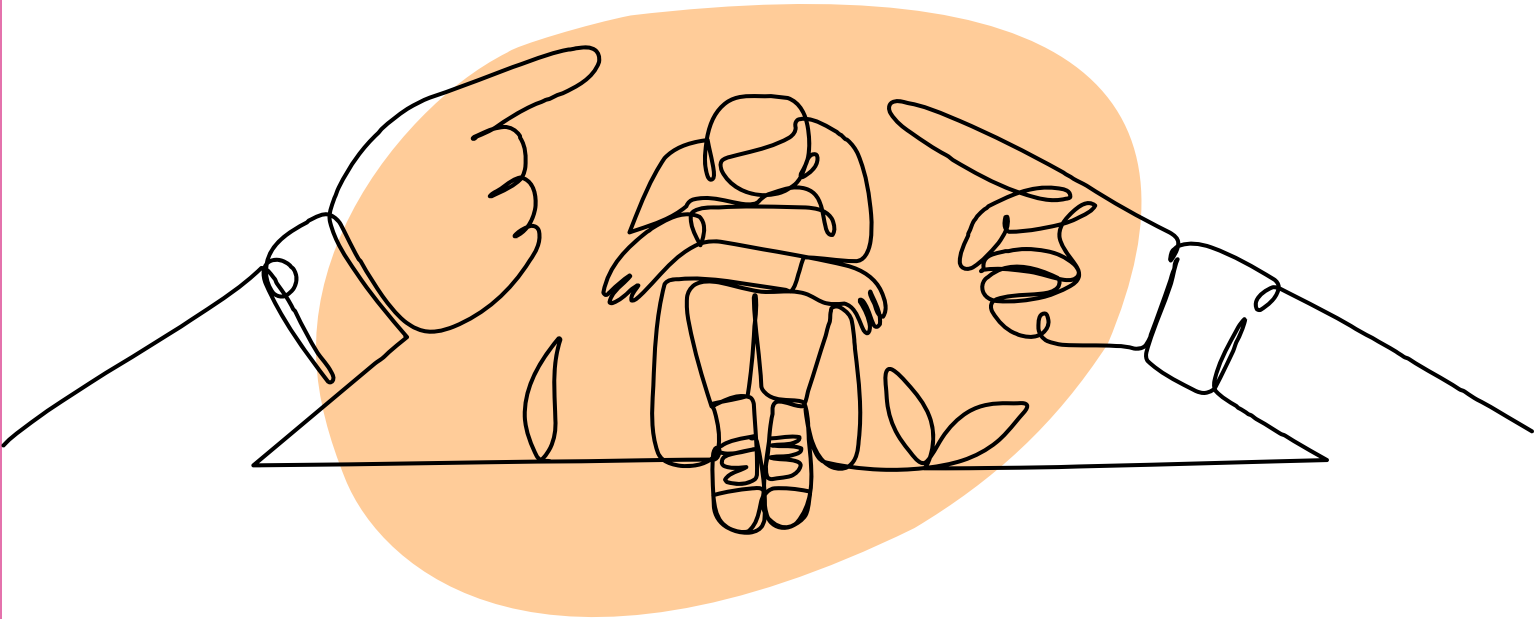
Örneğin, birinin “Engelliler işe yaramazdır.” gibi bir ifadeyle, engelli bireylere dair olumsuz düşüncelerini açıkça dile getirmesi, bilinçli önyargıya örnektir. Bu kişi, engellilere yönelik önyargılı tutumunu kabul eder ve bunu kasıtlı şekilde sergiler. Bu tür önyargılar genellikle açıkça kötücül bir niyetle yapılır. Kişi, belirli bir grubu küçümsemek veya dışlamak amacı güder.

Bilinçsiz önyargıda ise kişi önyargılı davranışlarının ve düşüncelerinin farkında değildir. Bu tür önyargılar, bireyin sosyal çevresinde öğrendiği toplumsal kalıplar ve normlarla şekillenir ve genellikle kişi buna bilinçli olarak sahip değildir.

Örneğin, engelli bir birey gördüğünde, kişiye acıma duygusu beslemek veya onu yok saymak, genellikle bilinçsizce ortaya çıkar. Bu davranış, toplumda engelli bireylere dair yaygın olan kalıplaşmış düşüncelerin bir sonucudur. Bilinçsiz önyargılar genellikle iyi niyetli gibi görünse de, aslında toplumsal normlardan ve geçmişten gelen kalıplardan etkilenir. Kişi, bu davranışlarının yanlış olduğunu fark etmeyebilir.

Önyargılara dair çözüm önerileri ise:

- Açık ayrımcılıkla mücadele, hukuk ve yaptırımlar.
- Eğitim, farkındalık ve bilinç yükseltme çalışmaları, şeklinde olabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. Mikrosaldırıcılık Türleri ve Günlük Yaşamdan Örnekler

Mikrosaldırıcılıklar tek bir biçimde ortaya çıkmaz. Farklı bağlamlarda farklı türlerde kendini gösterebilir. Bazı mikrosaldırıcılıklar doğrudan, bazıları ise dolaylı ya da örtük şekilde gerçekleşebilir. Bu bölümde, mikrosaldırıcılık türleri sınıflandırılarak ele alınacak, her bir tür için engellilik bağlamında somut örnekler sunulacaktır.

2.1. Mikrosaldırıcılık Türleri ve Örnekler

Mikrosaldırıcılıklar üç ana türe ayrılır:

- a. Mikrosaldırıcı:** Açıkça, bilerek, isteyerek ve doğrudan yapılan, kasıtlı ayrımcı davranışlardır. Genellikle bir kişiye ya da gruba karşı açıkça zarar vermek amacı güdülür, ancak bu saldırılar çoğu zaman daha ince ve bilinçli bir şekilde yapılır. (Örneğin birine hakaret etmek veya dışlamak).
- b. Mikro Aşağılama:** Bir kişiyi küçümseyen, aşağılayan veya onurlandırmayan, genellikle kasıtlı olmayan ama sürekli bir şekilde hakaret içeren davranış ve söylemlerdir. Mikro aşağılama, engelli bireylere yönelik alaycı, küçültücü veya aşağılayıcı bir dil veya davranış biçimini içerir.
- c. Mikro İnkâr:** Bir kişinin yaşadığı deneyimleri, duygularını veya kimliğini reddetmek, küçümsemek veya yok saymaktır. Engelli bireyler için mikro inkâr, onların yaşadığı zorlukları veya duygusal deneyimleri küçümsemek ya da tamamen görmezden gelmek şeklinde kendini gösterir. Bu tür davranışlar, hedef alınan kişinin deneyimlerini geçersiz kılarak onları yalnız hissettirebilir.

Günlük hayatta karşılaşılabileceğimiz mikrosaldırıcılık örneklerini detaylı şekilde ele alacak olursak şu şekillerde sıralayabiliriz:

Mikrosaldırı Örnekleri ve Açıklamaları:

Örnek: Bir iş görüşmesinde, engelli bir adaya “Seninle çalışmak istemiyoruz, çünkü engellisin ve işlerimizi zorlaştırırsın” demek.

Açıklama: Bu, doğrudan ve kasıtlı bir ayrımcılık örneğidir. Engelli birey sadece engelliliği nedeniyle iş fırsatından mahrum bırakılmaktadır.

Mikrosaldırının Etkileri: Mikrosaldırıları, genellikle hedef alınan kişi tarafından anında fark edilmeyebilir ve çoğu zaman “sadece bir şaka” olarak algılanabilir. Ancak, sürekli tekrarlandığında engelli bireylerde özgüven kaybı, depresyon, sosyal izolasyon ve stres gibi olumsuz psikolojik etkiler yaratabilir. Bu tür davranışlar, engelli bireylerin toplumda eşit haklarla yer almalarını önleyen önemli unsurlardan biridir.

Mikro Hakir Görme Örnekleri:

Örnek: Bir engelli bireye, “Bunu başarmış olman gerçekten şaşırtıcı, engelli olduğun halde bu kadar iyi yapabildin!” demek.

Açıklama: Burada engelli birey, yaptığı şeyi sadece engelliliği üzerinden takdir edilmektedir. Bu, onun başarısını engelliliğiyle ilişkilendirerek küçümsemek ve değerini sadece engelliliği üzerinden ölçmektir.

Mikro Hakir Görmenin Etkileri: Mikro hakir görme, engelli bireylerin toplumda kendilerini dışlanmış hissetmelerine, özgüven kaybına uğramalarına ve toplumsal hayatta daha fazla izole olmalarına yol açabilir. Bu tür davranışlar, engelli bireylerin kendi yeteneklerine olan güvenlerini zedeler ve onları değersizleştirir. Uzun vadede, mikro hakir görmeler psikolojik olarak zarar verici olabilir ve engelli bireylerin sosyal etkileşimlerde daha çekingen ve düşük özgüvene sahip olmalarına neden olabilir.

Mikro Geçersiz Kılma Örnekleri:

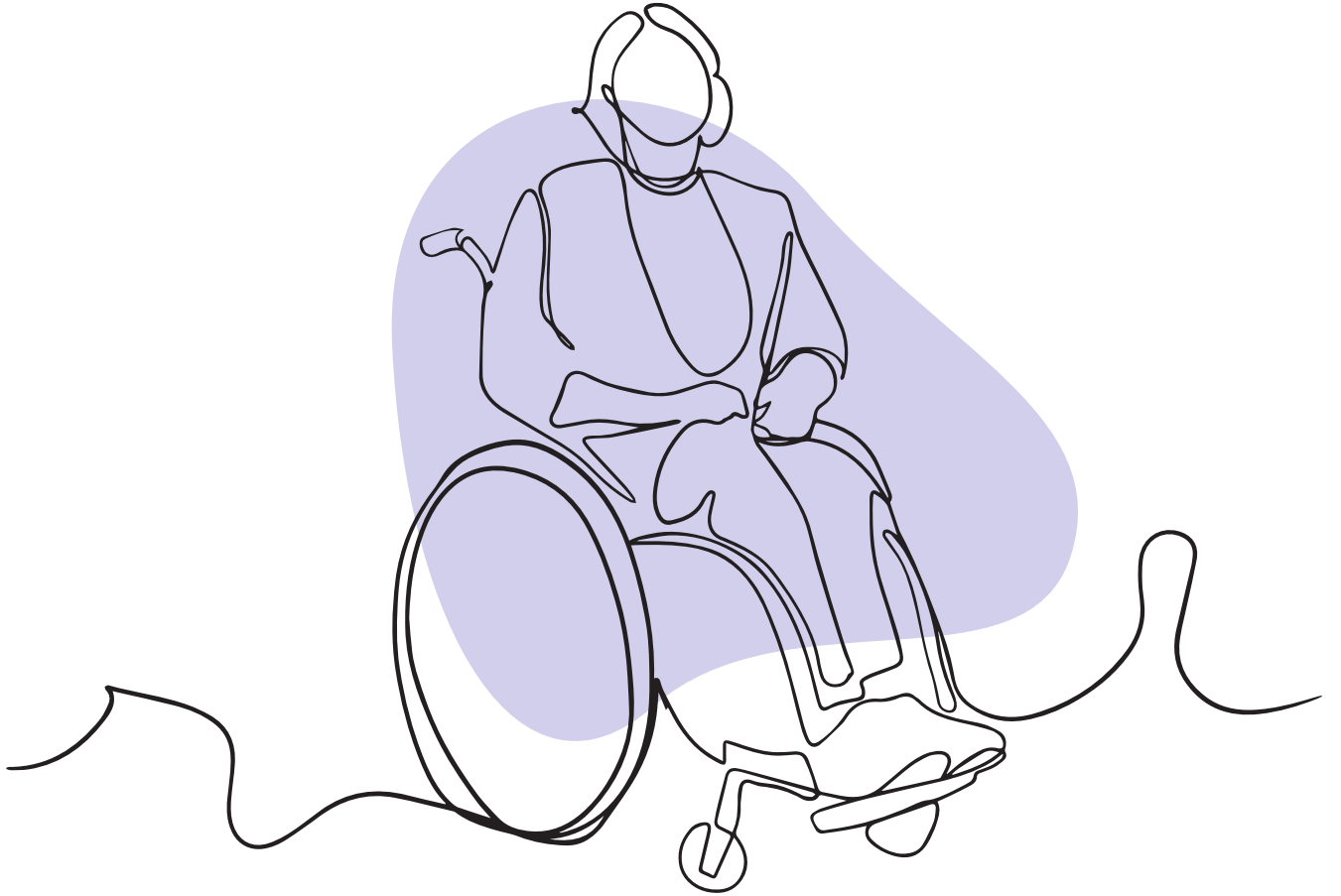
Örnek: Bir engelli birey, yaşadığı engellilikle ilgili bir zorluktan bahsettiğinde, “Ama ben seni engelli olarak görmüyorum, sanki normal biri gibi görünüyorsun.” demek.

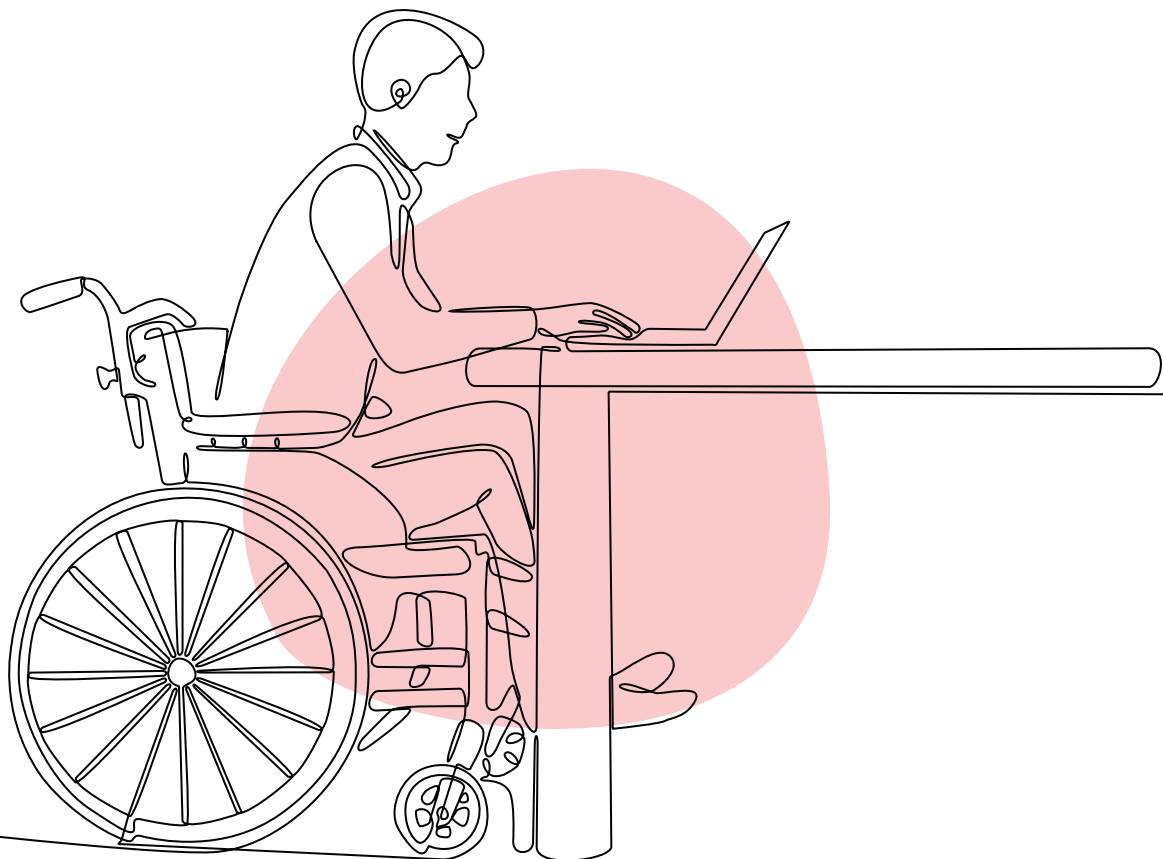
Açıklama: Bu ifade, engelli bireyin yaşadığı engellilik deneyimini geçersiz kılar. Engelli birey, yaşadığı zorlukları paylaşıyor, ancak diğer kişi bunu reddederek engelliliği göz ardı etmeye çalışıyor. Engelli bireyin hisleri ve deneyimleri geçerli sayılmıyor, çünkü “normal” olma algısına indirgeniyor.

Mikro Geçersiz Kılmanın Etkileri: Mikro geçersiz kılma, engelli bireylerin yaşadığı deneyimlerin ve hislerin küçümsenmesi veya yok sayılması nedeniyle kendilerini daha fazla yalnız, izole ve değersiz hissetmelerine yol açabilir. Sürekli olarak geçersiz kılınan deneyimler, bireylerin kendilerini toplumsal bağlamda daha da dışlanmış hissetmelerine ve duygusal olarak tükenmelerine neden olabilir. Mikro geçersiz kılma, daha az fark edilen ama etkileri

çok derin olan bir ayrımcılık biçimidir. Bu tür davranışlar, engelli bireylerin toplumsal entegrasyonunu engelleyebilir ve psikolojik sağlıklarını olumsuz etkileyebilir.

Sonuç olarak; mikrosaldırırganlıklar, açık ayrımcılığın yerine geçen daha sinsi ama bir o kadar etkili dışlayıcı pratiklerdir. Bu davranış kalıplarını fark etmek ve dilimizi, tutumlarımızı bu yönde dönüştürmek; daha kapsayıcı, eşitlikçi ve adil bir toplum inşa etmenin temelidir. Engellilik konusunda gerçek bir farkındalık, sadece “yardım etmek” değil, bireyleri kendi öznel kimlikleriyle görmekle başlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. Sağlamcılık: Toplumda Görünmeyen Engeller

Engelliliğe yönelik toplumsal algılar, uzun yıllar boyunca bedenin ve zihnin “normal” kabul edilen işleyiş biçimlerine göre şekillenmiştir. Bu normlara uymayan bireyler, çoğu zaman istemeden dışlanır ya da ayrımcılığa uğrar. Sağlamcılık, tam da bu normların yarattığı önyargıların ve sistematik dışlamaların adıdır. Bu bölümde sağlamcılık kavramı tarihsel bir perspektifle açıklanacak ve engelli bireyler hakkında toplumda yaygın olan yanlış inanışlara ışık tutulacaktır.

3.1. Sağlamcılığın Tanımı ve Tarihçesi

Sağlamcılığın Tanımı

Sağlamcılık, engelli bireylere karşı sistematik ayrımcılık ve önyargıları ifade eden bir kavramdır. Toplumun, “normal” ve “sağlıklı” bedenler ile zihinsel durumları üstün ve standart kabul etmesi; bu normlara uymayan bireyleri ise eksik, yetersiz veya daha az değerli görmesi sağlamcılığın temelini oluşturur.

Bu bakış açısı, engelli bireylerin eşit haklara sahip olmadığı, toplumsal yaşamda tam anlamıyla yer almadığı ve sürekli olarak dışlandığı bir durumu ortaya çıkarır. Sağlamcılık, sadece fiziksel engeller üzerinden değil; zihinsel, duygusal ve sosyal farklılıklar üzerinden de engellilik deneyimini küçümseyen, dışlayan ve değerini sorgulayan bir yaklaşımı yansıtır. Bu ayrımcılık biçimi, engelli bireylerin toplum içinde adil bir şekilde yer alabilmesini engeller ve onları sürekli olarak “öteki” olarak konumlandırır.

Sağlamcılığın Çeşitleri

Sağlamcılığın türlerine bakacak olursak temel olarak dört başlıkta inceleyebiliriz;

Açık Sağlamcılık: Bu, doğrudan ve kasıtlı ayrımcılıktır. Engelli bireylerin, engellilikleri nedeniyle fırsatlardan yararlanmamaları için açıkça engellenmesini yansıtır.

Örnek: Bir iş görüşmesinde, bir engelli bireye “Maalesef sizinle devam edemeyiz, çünkü engeliniz işimizi etkiler” şeklinde bir red cevabı verilmesi.

Gizli Sağlamcılık: Bu, genellikle iyi niyetliymiş gibi görünen fakat engelliliği olumsuz veya anormal bir durum olarak gösteren tutumlardır.

Örnek: Bir engelli bireye “Sana çok yardımcı olmalıyım, bu kadar zor bir hayatın olmamalı” gibi acıma duygusuyla yaklaşmak.

İçselleştirilmiş Sağlamcılık: Engelli bireylerin, toplumdan gelen olumsuz bakış açılarını içselleştirerek kendilerine yönelik olumsuz duygular geliştirmesi ve kendilerini eksik veya değersiz hissetmesini ifade eder.

Örnek: Bir engelli bireyin, toplumda engelli olmanın utanç verici olduğunu düşünüp, sosyal ortamlardan kaçınması.

Sistemik Sağlamcılık: Toplumun yapısal düzeyde engelli bireyleri dışlaması, genellikle fiziki engeller veya erişilebilirlik sorunları nedeniyle engellilerin topluma katılmalarının zorlaştırılması sistemik sağlamcılığın bir göstergesidir.

Örnek: Bir binada engelli rampasının olmaması veya engelli bireyler için özel düzenlemeler yapılmaması.

Sağlamcılığın Tarihçesi

Geçmişte engellilik farklı dönemlerde farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Antik ve Orta Çağ'da engelli bireyler genellikle bir “ceza” olarak görülmüş; ya doğanın bir hatası ya da tanrıların bir sınavı olarak yorumlanmıştır. Bu nedenle çoğu zaman toplumdan dışlanmışlardır.

18. yüzyıldan itibaren tıbbın gelişmesiyle birlikte engellilik, bir “hastalık” ya da “tedavi edilmesi gereken bir durum” olarak görülmeye başlanmıştır. Bu bakış açısı, kişileri sadece bedenlerindeki ya da zihinlerindeki farklılıklarla tanımlayan sağlamcılığın güçlenmesine neden olmuştur. Sanayi Devrimi döneminde üretim çok önem kazandığı için çalışamayan engelliler “yük” gibi algılanmıştır. Hatta bazı dönemlerde, engelli bireyler “toplumu temizlemek” gerekçesiyle hedef alınmıştır.

19. yüzyılda bu anlayış değişmeye başladı. Engelliliği sadece bireysel bir sorun gibi görmek yerine, toplumun oluşturduğu engellerin de önemli olduğu fark edildi. Bu düşünceye “sosyal model” denir. Sosyal model, engelliliğin aslında çoğu zaman çevresel ve toplumsal engellerden kaynaklandığını vurgular. Örneğin bir binada rampa yoksa, bu durum engelli bireyin değil, binayı erişilebilir yapmayan toplumun sorumluluğudur.

Zamanla bu farkındalık gelişti ve “hak temelli yaklaşım” ortaya çıktı. Bu yaklaşım, engelliliği bir sağlık meselesi değil, bir insan hakları konusu olarak ele alır. Engelli bireylerin kendi hayatlarıyla ilgili kararları kendilerinin verebilmesi ve toplumda eşit şekilde yer alabilmeleri

gerektiğini savunur. Bu anlayış, artık sadece bireylerin değil, devletin ve kurumların da sorumluluğu olduğunu kabul eder. Sonuç olarak, sağlamlılık sadece bireysel bir bakış açısı değil, toplumun yapısından kaynaklanan daha büyük bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.2. Engelli Bireylere Yönelik Yaygın Yanlış İnanışlar

Engelli bireylere yönelik yaygın inanışlara şu şekilde yer verilebilir:

- “Engelli bireyler hep mutsuzdur.”

(Oysa araştırmalar göstermektedir ki; yaşam doyumu doğrudan engellilikle değil, sosyal destek ve erişimle bağlantılıdır.)

- “Engelli olan bireyler hep birilerine bağımlıdır.”

(Birçok engelli birey bağımsız yaşar, çalışır, karar verir.)

- “Engelli olmak bir trajedidir.”

(Bu, medya tarafından yaratılan dramatik bir algıdır. Gerçekte engelli bireylerin yaşamları çok çeşitli ve zengindir.)

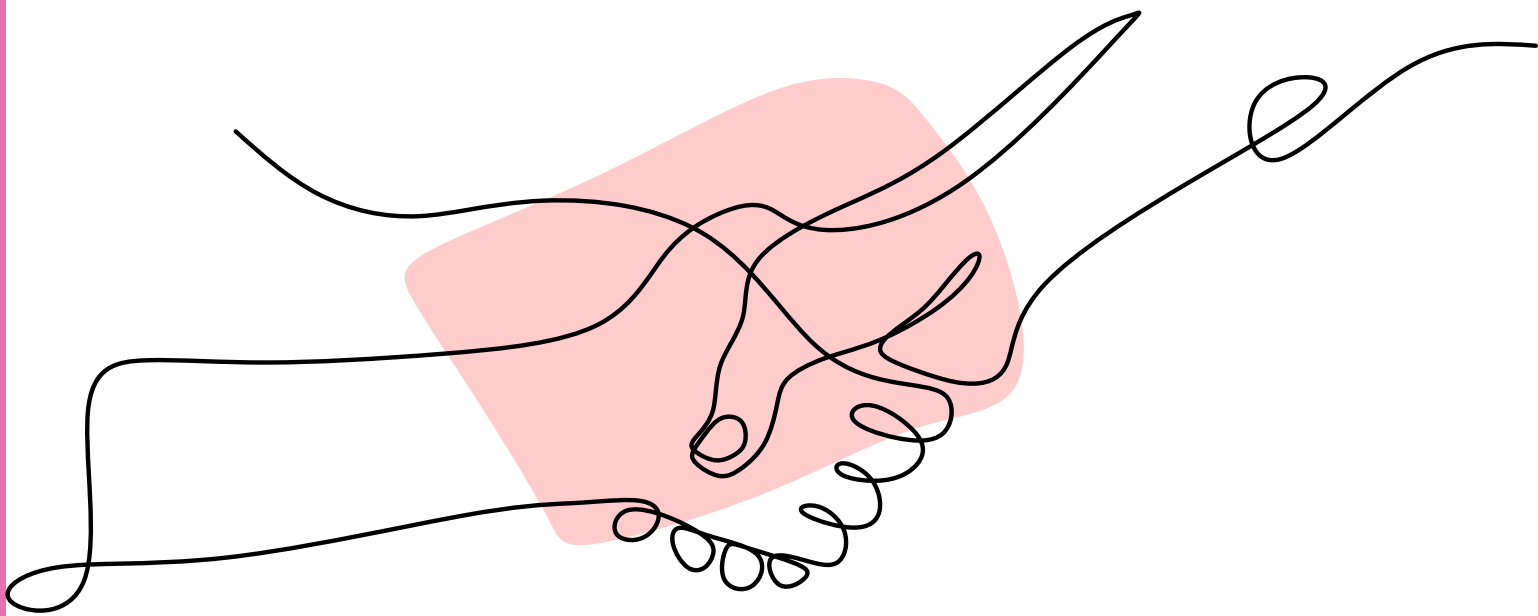
- “Engellilik sadece fiziksel bir durumdur.”

(Engellilik zihinsel, duyuşal veya kronik hastalık temelli de olabilir.)

- “Engelli bireyler her zaman özel muamele ister.”

(Hayır, sadece eşit katılım için erişim ve hak eşitliği isterler.)

Engellilik hakkında yanlış ve saldırgan ahlaki inançlar, güncelliğini yitirmiş olsa da hâlâ mevcuttur. Öyle ki engellilik, bazı birey veya aileler için günahların cezası veya yargı anlamına gelebilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. Sağlamcılığın Günlük Yaşamdaki Yansımaları

Sağlamcılığın engelli olmayan bireyleri “normal” kabul edip engelli bireyleri bu normun dışında tutan ayrımcı anlayışı günlük yaşamda pek çok zaman karşımıza çıkmakta; eğitim ortamlarından iş hayatına, sosyal etkileşimlerden fiziksel ve dijital mekânlara kadar farklı boyutlarda engellilere yönelik önyargılar ve dışlayıcı uygulamalar görülebilmektedir. Bu bölümde, sağlamcılığın günlük hayattaki yansımaları çeşitli başlıklarda ele alınmaktadır.

4.1. Eğitimde, İş Hayatında ve Sosyal Hayatta Karşılaşılan Sağlamcı Tutumlar

Eğitimde Sağlamcılık

Sağlamcılık, eğitim sistemlerinin yalnızca “norm tipik” (sağlıklı beden ve zihin) bireyleri esas almasıyla kendini gösterir. Bu sistemler, engelli bireylerin farklı ihtiyaçlarını dışlayarak yapısal ayrımcılık üretir. Okul öncesinden yüksek öğrenime kadar eğitim hayatında engelli bireyler çeşitli ayrımcı tutumlarla karşılaşabilmektedir. Kimi zaman, bazı öğretmenler veya idareciler engelli öğrencilerin akademik başarı potansiyelini düşük görebilmekte; bu da öğrencilere sunulan fırsatları kısıtlamaktadır. Kaynaştırma uygulamalarında yeterli destek hizmetlerinin olmaması, fiziksel erişilebilirlik sorunları (örn. rampasız binalar, asansör eksikliği) ve erişilebilir eğitim materyali sağlanmaması da öğrencilerin eğitime fiilen katılımını engeller. Birleşmiş Milletler ve UNICEF verileri, engelli çocukların özellikle düşük ve orta gelirli ülkelerde okullaşma oranının çok düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Eğitimdeki bu dışlayıcı yapı, yalnızca akademik gelişimi değil, bireylerin uzun vadeli sosyal ve mesleki hayata katılımını da olumsuz etkiler.

İş Yaşamında Sağlamcılık

İş yerlerinde sağlamcılığın tezahürleri; engelli bireylerin işe alım süreçlerinde yeterli görülmemesi, kariyer gelişimlerinin desteklenmemesi, fiziksel erişilebilirlik eksiklikleri ve çeşitli ayrımcılık biçimlerini içermektedir. Görünür engelliliği olan bireyler, çoğu zaman fi-

ziksel engeller ve önyargılarla karşı karşıya kalırken; görünmez engelliliği olanlar (örneğin, zihinsel sağlık sorunları) ise damgalanma ve yetersiz destek nedeniyle zorluk yaşamaktadır. Ancak sorunlar sadece bu yapısal engellerle sınırlı değildir. Yapılan araştırmalara göre, engelli çalışanlar iş yerlerinde azarlanma, alay edilme, bağırılma, aşağılanma, dedikodu ya maruz kalma, aşırı iş yüklenmesi, küçümsenme ve niteliklerinin altında iş verilmesi gibi çeşitli psikolojik taciz türlerine de maruz kalmaktadır. Bu olumsuz tutum ve uygulamalar, engelli bireylerin işe etkin ve eşit bir şekilde katılımını engellemekte; mesleki gelişimlerini, iş güvencelerini ve işgücü piyasasında kalıcı yer edinmelerini zorlaştırmaktadır.

Ayrıca, engelli bireylerin iş gücüne katılım oranı, engelli olmayan bireylere kıyasla belirgin şekilde düşüktür. 2018 yılı itibarıyla Türkiye İş Kurumu'na (İŞKUR) verilen özel sektör açık iş ilanlarında engelli iş gücü talebi toplam iş gücü talebinin yalnızca %5,5'ini oluşturmaktadır. Bu talep, genellikle düşük eğitim düzeyi ve vasıfsız işlerde yoğunlaşmaktadır.

Sağlamcılıkla mücadele, yalnızca bireysel tutum değişiklikleriyle sınırlı kalmamalı; kurumsal politikaların yeniden yapılandırılmasını da içermelidir. Bu kapsamda, iş yerlerinde engelliliğe dair farkındalık eğitimleri düzenlenmeli, erişilebilirlik standartları benimsenmeli ve engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun destek mekanizmaları oluşturulmalıdır. Ayrıca, engelli bireylerin başarı hikâyeleri paylaşılmalı ve rol modeller aracılığıyla pozitif temsil güçlendirilmelidir.

İş yerlerinde sağlamcılıkla mücadele etmek için aşağıdaki adımlar önerilmektedir:

- **Eğitim ve Farkındalık:** Tüm çalışanlara yönelik engellilik ve kapsayıcılık eğitimleri düzenlenmelidir.
- **Erişilebilirlik:** Fiziksel ve dijital ortamlarda erişilebilirlik standartları benimsenmelidir.
- **Politika ve Uygulamalar:** Engelli bireylerin ihtiyaçlarına uygun politikalar geliştirilmelidir.
- **Liderlik ve Temsil:** Engelli bireylerin liderlik pozisyonlarında temsil edilmesi teşvik edilmelidir.

Engelliliği insan olmanın doğal bir parçası olarak kabul eden bir iş kültürü, yalnızca engelli bireylerin değil, tüm çalışanların daha kapsayıcı ve adil bir çalışma ortamında bulunmalarını sağlar. Bu doğrultuda, sağlamcılıkla mücadele hem etik bir sorumluluk hem de kurumsal verimliliği artıran stratejik bir yaklaşımdır.

Sosyal Hayatta Sağlamcılık

Gündelik sosyal etkileşimlerde de sağlamcı tutumlar farklı şekillerde ortaya çıkar. Toplumda engelli bireylere karşı bilinçsizce geliştirilen bazı davranış kalıpları vardır. Örneğin, engelli bir bireyle konuşurken onun yerine yanındaki refakatçiyle konuşmak, ya da bir engelli bireye istemeden de olsa acıma duygusuyla yaklaşmak sık rastlanan tutumlardandır. Bu

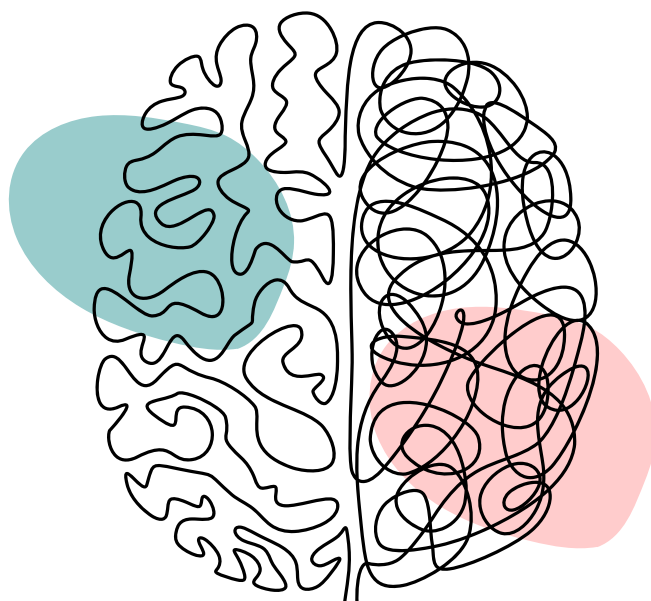
tür yaklaşımlar, engelli bireyi bir yetişkin veya eşit bir muhatap olarak görmemek anlamına gelir ve iletişimde hiyerarşi yaratır.

Bir başka yaygın tutum, engelli bireylerin günlük yaşamda yaptıkları sıradan işleri abartılı biçimde “ilham verici” bulma eğilimidir. Örneğin, tekerlekli sandalyesiyle market alışverişi yapan birine aşırı övgüyle “sen gerçek bir ilham kaynağısın” demek, iyi niyetli görünse de aslında o kişiyi sırf engelli olduğu için sıradan bir faaliyetten dolayı yüceltmek anlamına gelir. Bu tutum, engelli bireylerin sıradan etkinlikleri bile yapamaması gerektiği gibi yanlış bir varsayımı ima eder.

Aynı şekilde, birçok kişi farkında olmadan engelli bireylere küçümseyici veya dışlayıcı mesajlar veren cümleler kurabilir. Örneğin, bir sohbet sırasında engelli bir kişiye doğrudan “senin gibiler” diyerek genelleme yapmak ya da bir davette onu es geçerek kararlar almak sosyal hayattaki mikro düzeyde ayrımcılığa örnektir. Bu tip mikrosaldırğan yaklaşımlar engelli bireylerin kendilerini toplumda “görünmez” hissetmelerine yol açabilir.

Toplumsal önyargılar aynı zamanda engelli bireylerin arkadaşlık, evlilik gibi kişisel ilişkilerini de etkiler. Bazı yanlış inanışlar nedeniyle engelli bireylerin romantik ilişki veya ebeveynlik gibi rolleri üstlenemeyeceği varsayılabilir. Tüm bu sosyal tutumlar, engelli bireylerin toplumdan dışlanmasına veya kendilerini dışlanmış hissetmelerine sebep olarak sosyal eşitsizliği pekiştirir.

Bu örnekler, eğitimde, iş hayatında ve sosyal ilişkilerde sağlamlılığın farklı yüzlerini göstermektedir. Sonuç olarak, engelli bireyler çevrelerindeki insanların tutum ve beklentileriyle de mücadele etmek zorunda kalmaktadır. Toplum genelinde farkındalığın artması ve önyargıların kırılması, bu tür ayrımcı tutumların azalması için kritiktir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. Farkında Olmak ve Değişim Yaratmak

Sağlamcı tutum ve mikro düzeydeki saldırganlıklar çoğu zaman farkında olmadan ortaya çıkar. İyi niyetli kişiler bile, dilde veya davranışta kökleşmiş kalıplar nedeniyle engelli bireyler için kırıcı olabilecek şeyler söyleyebilir ya da yapabilir. Bu bölümde, bu tür mikrosaldırganlıkların farkına varmak, dilimizi ve davranışlarımızı gözden geçirmek ve engelli bireylere karşı daha kapsayıcı bir iletişim geliştirmek için neler yapabileceğimiz ele alınmaktadır. Farkındalık, değişimin ilk adımıdır. Günlük hayatta kullanılan bazı ifadelerin aslında ne anlama geldiğini idrak etmek, bunların yerine daha doğru söylemleri benimsemek ve empatiyi artırmak sağlamlılıkla mücadelede kritik önem taşımaktadır.

5.1. Mikrosaldırganlıkları Fark Etmenin Yolları

Engelli bireylere yönelik mikrosaldırganlıklar, çoğu zaman “yardım etmek” ya da sohbet başlatmak gibi iyi niyetli görünen davranışlarla kendini gösterir. Ancak bu ifadelerin arka planında, bireyin engeli nedeniyle yetersiz olduğu veya sürekli desteğe ihtiyaç duyduğu yönünde sağlamcı varsayımlar yer alır. Örneğin, sokakta yürürken görme engelli bir bireye sürekli yardıma ihtiyacı varmış gibi davranmak ya da bir tekerlekli sandalye kullanıcısına izni olmadan yön göstermeye kalkışmak, yüzeyde yardımseverlik gibi görünse de özünde o kişinin kendi başına hareket edemeyeceği varsayımına dayanır. Bu tür davranışların farkına varmak, niyet ile etki arasındaki farkı görebilmek ve toplumsal önyargıları yeniden düşünmek açısından kritik öneme sahiptir.

Engelli Bireylerin Bakış açısını Anlamak

Mikrosaldırganlıkların farkına varmak için öncelikle engelli bireylerin perspektifini anlamak gerekir. Engelli aktivistler ve uzmanlar, günlük yaşamda sık karşılaştıkları küçük düşürücü durumları dile getirmektedir. Bu anlatıları dinlemek veya okumak, hangi söz ve davranışların incitici olabileceğini anlamamanın ilk adımıdır.

Önyargıları Sorgulamak

Bir ifadenin veya davranışın mikrosaldırıcılık içerip içermediğini fark etmek bazen zor olabilir, çünkü bu tutumlar toplumda yaygın ve sıradan hale gelmiştir. Kişinin, engelli bireylere dair bilinçaltındaki stereotipleri sorgulaması önemlidir.

Birine acıyarak yaklaşma isteği duyduğumuzda, "Neden bu şekilde hissediyorum? Karşımdaki kişiyi acıncak biri olarak görmek doğru mu?" diye sormak gerekir. Yine benzer şekilde, bir engelli bireyin belirli bir işi yapabileceğinden şüphe ederken, bu şüphenin somut bir nedene mi dayandığını yoksa sadece engelli oluşundan mı kaynaklandığını düşünmeliyiz.

Konuşma Dilini Gözden Geçirmek

Mikrosaldırıcılıkları fark etmenin yollarından biri, dilimize yerleşmiş kalıpları yakalamaktır. Günlük konuşmalarda kullanılan bazı atasözü veya deyimler bile farkında olmadan sağlamcılık içerebilir (Örneğin, "Körle yatan şaşş kalkar", "Sağır duymaz, uydurur", "Topal Ördek" gibi ifadeler). Bu tür ifadeleri kullanmadan önce durup düşündüğümüzde, aslında bir engel durumunu olumsuz bir benzetme haline getirdiğimizi fark edebiliriz. Ayrıca, engelli bir bireyle iletişim halindeyken onun tepkilerini ve beden dilini dikkatlice gözlemlemek de önemlidir. Eğer söylediğimiz bir söz karşı tarafta rahatsızlık yarattıysa, bunu anlamaya çalışmak ve gerekiyorsa özür dilemek, öğrenme sürecimizin bir parçası olmalıdır.

Geri Bildirim Almak

Mikrosaldırıcılıkları fark etmenin belki de en doğrudan yolu, engelli bireylerden geri bildirim almaktır. Yakın çevrede engelli bir birey varsa, kişinin davranışları veya söylemleri ile ilgili karşısındaki bireyin dürüst düşüncelerini sorması aydınlatıcı olabilir.

Elbette hiç kimse sürekli olarak karşısındakini eğitime sorumluluğunu hissetmemelidir. Bu nedenle engelli bireylerle etkileşimde, eğer kişi yanlış olduğunu düşündüğü bir ifadeyi düzeltiyorsa bunu savunmaya geçmeden kabul etmek önemlidir. Tekerlekli sandalye kullanan bir bireye farkında olmadan 'yürümek' fiiliyle ilgili bir ifade kullanıldığı takdirde, bu ifadenin kişiyi rahatsız edip etmediği nazikçe sorulabilir. Ayrıca, engellilik durumundan bahsedilirken 'kötürüm' gibi olumsuz bir terim kullanıldığında, karşısındaki birey tarafından 'biz tekerlekli sandalye kullanıcısı olarak tanımlarız' şeklinde düzeltme yapılabilir ve bu düzeltme sonrasında, daha dikkatli bir şekilde bu ifadenin kullanılmasına özen gösterilebilir.

Farkındalık Eğitimlerine Katılmak

Mikrosaldırıcılıkları anlamak için eğitimler ve atölyeler de faydalıdır. Birçok kurum ve sivil toplum kuruluşu, engellilik farkındalığı üzerine eğitim programları düzenlemektedir. Bu programlar, günlük hayatta insanların farkında olmadan yaptığı hataları örneklerle anlatarak katılımcıların kendi tutumlarını gözden geçirmesini sağlar. Ayrıca, engelli bireylerin

yaşam deneyimlerini paylaştığı blog yazılarını okumak ya da videoları (örneğin bir görme engellinin günlük yaşantısını anlattığı vlog'lar) izlemek de empati geliştirmeye ve mikro düzeydeki sorunları fark etmeye yardımcı olur.

Özetle, mikrosaldırğanlıkları fark etmenin yolu kendimizi eğitmek, önyargılarımızı sorgulamak ve engelli bireylerin sesine kulak vermektir. Küçük gibi görünen bu günlük tutum ve ifadelerin birikerek engelli bireyler üzerinde ciddi olumsuz etkiler yaratabileceğini kabul etmek gerekir. Farkındalık kazandıktan sonra ise, bir sonraki adım bu yanlış tutumları düzeltmek ve daha kapsayıcı bir yaklaşım benimsemektir.

5.2. Mikrosaldırğanlık İçeren Yaygın İfadeler ve Bunların Yerine Kullanılabilecek Doğru Söylemler

Günlük dilde, iyi niyetli olsa da engelli bireyler için incitici veya ayrımcı olabilecek birçok kalıp ifade bulunmaktadır. Bu ifadelerin farkında olmak ve alternatif, daha kapsayıcı bir dil kullanmak önemlidir. Aşağıda yaygın bazı ifadeler ve bunların yerine tercih edilebilecek doğru söylem önerileri listelenmiştir:

1. Söylem: "Ama sen engelli gibi durmuyorsun."

Sağlamcılık Bakış Açısı: Bu ifade, engelliliği yalnızca fiziksel görünürlük üzerinden değerlendirir ve engelliliği, "görünür" ya da "normal" olmayan bir şey olarak sunar.

Doğrusu: "Engel durumunu çok merak ediyorum, istersen anlatabilirsin ama tabii ki seni sen olarak görüyorum."

Açıklama: Bu düzeltme, engelliliği bir eksiklik veya norm dışı bir durum olarak tanımlamadan, kişinin özgünlüğüne ve insan olarak değerine saygı duyar.

2. Söylem: "Engelleri aşmalısın, azmetmelisin."

Sağlamcılık Perspektifi: Bu ifade, engelliliği "yenilmesi gereken bir şey" olarak görür ve engelli bireylerin karşılaştıkları zorlukları yalnızca kendi çabalarıyla aşmalarını bekler. Toplumsal engelleri göz ardı eder.

Doğrusu: "Karşılaştığın zorluklarda sana nasıl destek olabiliriz?"

Açıklama: Bu ifade, engelli bireylerin kendi çabalarını takdir ederken, toplumsal engelleri de kabul eder ve onlara çözüm odaklı, birlikte hareket etme yaklaşımı sunar.

3. Söylem: "Bunu yapabileceğinden emin misin? Zor olur senin için."

Sağlamcılık Perspektifi: Bu tür bir söylem, engelli bireyin kapasitesini önceden sınırlayan bir bakış açısı taşır ve özgüvenlerini zedeleyebilir.

Doğrusu: "Eğer bu işi yapmak istersen ve ihtiyaç duyarsan sana yardımcı olabiliriz, sen ne düşünüyorsun?"

Açıklama: Kişinin yeteneklerini varsayarak ve ona karar verme gücü tanıyarak, engelliliğin onları sınırlamadığını vurgulayan bir dil kullanılmış olur.

4. Söylem: "Allah kimseyi muhtaç etmesin."

Sağlamcılık Perspektifi: Bu tür bir ifade, engelliliği olumsuz ve korkulacak bir şey olarak sunar. Engelli bireylerin bir tür talihsizlik yaşadığı ve acınması gereken kişiler oldukları izlenimi verir.

Doğrusu: Bu gibi ifadelerden kaçınılmalı ve engelliliği hayatın çeşitliliği olarak kabul eden bir dil kullanılmalıdır.

Açıklama: Engelli bireylerin hayatlarını talihsizlik veya acınacak bir durum olarak görmek yerine, onları yaşamın doğal bir parçası olarak kabul etmek, daha kapsayıcı ve saygılı bir yaklaşım olacaktır.

5. Söylem: "Senin gibiler aslında hayata bizden daha pozitif bakıyor."

Sağlamcılık Perspektifi: Bu tür genellemeler, engelli bireyleri homojen bir grup olarak görür ve herkesin aynı duygu durumuna sahip olduğunu varsayar.

Doğrusu: "Sen bu konuda nasıl hissediyorsun?"

Açıklama: Engelli bireylerin de duygusal olarak farklılık gösterdiğini kabul etmek, onları birey olarak görmek ve kendi hislerini sormak daha saygılı bir yaklaşım olacaktır.

6. Söylem: "Çok geçmiş olsun, inşallah iyileşirsin."

Sağlamcılık Perspektifi: Bu ifade, engelliliğin geçici bir hastalık gibi algılanmasına neden olur. Engellilik bazen kalıcı bir durumdur ve bu tür bir ifade, kişinin durumunu kabullenmediğini ima eder.

Doğrusu: "Nasılsın, hayat nasıl gidiyor?"

Açıklama: Engellilik durumu geçici ya da değiştirilebilen bir şey olmaktan ziyade, bir yaşam biçimi veya kalıcı bir durum olabilir. Bu nedenle, engelli bireye de diğer herkese olduğu gibi hâl hatır sormak, normalleştirici bir yaklaşım sergiler.

7. Söylem: "Seni böyle görmek çok üzücü, senin için dua ediyorum."

Sağlamcılık Perspektifi: Bu ifade, engelli bireyi yalnızca acınacak bir figür olarak görür ve onların başarılarını ya da güçlü yönlerini göz ardı eder.

Doğrusu: "Senin yaşadıklarını tam olarak bilemem ama her zaman yanıdayım."

Açıklama: Empati kurarak destek olmak, bireyi acınacak biri olarak görmektense onun yanında durmak, daha pozitif bir yaklaşım sergiler.

8. Söylem: "Engellisin ama işini iyi yapıyorsun."

Sağlamcılık Perspektifi: Bu ifade, engelli birinin sadece “normal” sayılan başarıları gösterdiğinde değerli olduğunu ima eder. Sağlamcılık perspektifine göre bu, engellilerin kendi haliyle değil, engellerini aşarak kabul gördüğünü gösterir. Oysa engellilerin de varoluşları ve yetenekleriyle saygı görmesi gerekir.

Doğrusu: “İşini gerçekten çok iyi yapıyorsun!”

Açıklama: Kişiyi yalnızca başarıları üzerinden takdir etmek ve engelliliğini öne çıkarmamak, ona tam değer vermek anlamına gelir.

Yukarıdaki örnekler, sıkça duyulan bazı ifadelerin nasıl daha kapsayıcı bir dille değiştirilebileceğini göstermektedir. Burada temel ilke, karşı tarafın bakış açısını ve duygularını hesaba katan, onun özerkliğine ve onuruna saygı duyan bir dil kullanmaktır. Engelli bireylere yönelik yanlış ifadelerin birçoğu, onları küçümseyen, acıyan ya da aşırı yücelten uçlarda dolaşır. Doğru söylem ise nötr, saygılı ve eşitlikçi bir üslup gerektirir.

Dilimizi bu şekilde dönüştürmek başlangıçta zor gelebilir. Çünkü yıllardır duyduğumuz ve benimsediğimiz kalıpları bırakmak zaman alır. Ancak bu değişimi küçük adımlarla başlatmak mümkündür. İlk etapta açıkça kaba ve aşağılayıcı kelimeler ile tanışal amaçlı kullanılması gereken ancak günlük kullanımda olumsuz anlamlar yüklenerek kullanılan terimleri sözlüğümüzden çıkarmak gerekir. Kullandığımız bir cümlemin engeli olan bir kişi tarafından duyulduğunda nasıl anlaşılacağını düşünmek iyi bir pratiktir. Unutulmamalıdır ki dilde yapılacak bu değişim, sadece engelli bireylerin değil herkesin daha saygı ve anlayış çerçevesinde iletişim kurmasına hizmet edecektir.

5.3. Engelli Bireylerle Kapsayıcı ve Saygılı İletişim Kurma Yöntemleri

Engelli bireylerin toplumsal yaşama tam ve eşit katılımı, yalnızca fiziksel erişilebilirlikle değil, aynı zamanda iletişimde kapsayıcı ve saygılı bir yaklaşımın benimsenmesiyle mümkündür. İletişim, bireyler arası etkileşimin temelidir ve engelli bireylerle kurulan iletişimde kullanılan dil ve tutumlar, onların toplumdaki yerini ve katılımını doğrudan etkiler.

Temel İlkeler

Birey Olarak Kabul: Engelli bireyler, yalnızca engel durumlarıyla tanımlanamaz. İletişimde, bireyin kimliğini, tercihlerini ve insan haklarına dayalı varoluşunu merkeze almak esastır. Her birey, çok yönlü bir kimliğe sahiptir ve iletişimde bu kimliğin bir bütün olarak kabul edilmesi esastır. Kişiyi adıyla hitap edilmeli, engel durumu yalnızca bireyin onayıyla ve gerekli durumlarda dile getirilmelidir. Kişinin engel durumundan söz edilecekse, bireyin benimsediği tanıma öncelik verilmelidir. Örneğin, bazı bireyler “engelli birey” ifadesini tercih ederken, bazıları kendini “sağır”, “otistik” ya da başka bir öz tanımla ifade edebilir. Bu tercihlere

saygı gösterilmelidir.

Saygılı Dil Kullanımı: Engellilikle ilgili konuşurken, küçümseyici, acıma duygusu içeren veya olumsuz anlamlar taşıyan ifadelerden kaçınılmalıdır. Örneğin, “maalesef engelli” yerine “engelli birey” ifadesi tercih edilmelidir.

Yardım Teklifi: Engelli bireylere yardım teklifinde bulunmadan önce, yardım isteyip istemedikleri sorulmalıdır.

Yardım Konusunda Israr Etme: Yardım teklifleri, bireyin bağımsızlığını ve özerkliğini göz önünde bulundurarak yapılmalıdır. Yardım teklifi nazikçe yapılmalı ancak reddedilirse ısrarcı olunmamalıdır.

İletişim Biçimi: Engelli bireylerle iletişim kurarken, onların tercih ettiği iletişim yöntemine saygı gösterilmelidir. Örneğin, işitme engelli bireylerle iletişimde, yüz yüze konuşmak ve dudak hareketlerinin görülmesini sağlamak önemlidir.

Önyargılardan Kaçınma: Engelli bireylerin yetenekleri ve ihtiyaçları hakkında önyargılı var-sayımlarda bulunmaktan kaçınılmalıdır. Her bireyin deneyimi ve kapasitesi farklıdır. Bu nedenle, genellemelerden uzak durulmalıdır.

Doğrudan İletişim Kurma: Engelli bireyle iletişimde, (eğer varsa) bireyin refakatçisine değil, doğrudan kendisine hitap edilmelidir. Bu husus, bireyin özerkliğine saygı gösterildiğinin ifade edilmesi için önem taşımaktadır.

Dil ve Terimlere Dikkat Etme: Kişilerin engel durumlarından bahsedilmesi gerektiğinde öncelikle bireylerin tercihlerine saygı duyulmalıdır. Bu konuda bilgi sahibi olunmaması halinde “engelli birey”, “işitme engelli birey” gibi ifadeler kullanılmalıdır. Ayrıca, engelliliği olumsuz bir durum olarak yansıtan ifadelerden uzak durulmalıdır.

Görsel ve İşitsel İletişimde Erişilebilirlik Sağlama: İletişim materyalleri, görme ve işitme engelli bireylerin erişimine uygun hale getirilmelidir. Örneğin, altyazı, işaret dili tercümesi, büyük puntolu yazılar gibi düzenlemeler yapılmalıdır.

Uygulama Önerileri

Görme Engelli Bireylerle İletişim: Görme engelli bireylerle konuşurken, kendinizi tanıttın ve konuşma sırasında bulunduğunuz ortamdan ayrılacağınız zaman bilgilendirme yapın. Yardım teklifinde bulunurken, kolunuzu teklif edin; bireyin sizi yönlendirmesine izin verin.

İşitme Engelli Bireylerle İletişim: İşitme engelli bireylerin dikkatini çekmek için nazikçe omzuna dokunabilir veya el hareketiyle işaret edebilirsiniz. Konuşurken yüzünüzü bireye dönün ve net bir şekilde konuşun. Gerekirse yazılı iletişim yöntemlerini kullanın.

Fiziksel Engelli Bireylerle İletişim: Tekerlekli sandalye kullanan bireylerle konuşurken,

göz hizasına inmek saygı göstergesidir. Sandalyeye veya diğer yardımcı cihazlara izinsiz dokunmaktan kaçının.

Zihinsel Engelli (Bilişsel Engellilik) Bireylerle İletişim: Zihinsel engelli bireylerle iletişim kurarken sabırlı olmak ve açık, basit bir dil kullanmak önemlidir. Onların anlaması zaman alabilir, bu nedenle acele etmemek ve düşüncelerini ifade etmeleri için yeterli alan sağlamak gerekir. Karmaşık cümlelerden kaçınarak, anlaşılır ve net ifadeler kullanmak, iletişimi daha etkili kılar. Ayrıca, sosyal davranışları anlamakta zorluk çekebileceklerinden, gerektiğinde rehberlik etmek ve yardımcı olmak faydalı olabilir.

Öğrenme Güçlüğü (Disleksi gibi) Olan Bireylerle İletişim: Öğrenme güçlüğü çeken bireylerle iletişimde, yazılı içeriklerin basit ve anlaşılır olması önemlidir. Uzun ve karmaşık metinler yerine kısa, net ve doğrudan cümleler kullanmak, anlama sürecini kolaylaştırır. Ayrıca, görsel ve işitsel araçlar (sesli kitaplar veya videolar) kullanmak, öğrenmeyi destekleyebilir. Bu bireylere yönelik yaklaşım, sabırlı ve destekleyici olmalıdır. Böylece onlara kendilerini ifade etme fırsatı tanınır.

Psikososyal Engeli (Mental Sağlık Sorunları) Olan Bireylerle İletişim: Psikolojik zorluklar yaşayan bireylerle iletişimde empati kurmak oldukça önemlidir. Eleştiriden ve etiketlemeden kaçınarak, kişiyi dinlemek ve anlamaya çalışmak, sağlıklı bir iletişim sağlar. Ayrıca, kişiyi destekleyici bir ortamda bulundurmak, ona duygu ve düşüncelerini rahatça ifade etme fırsatı tanır. Gizliliğine saygı göstermek ve kişiyi "farklı" bir etiketle tanımlamaktan kaçınmak, daha saygılı bir yaklaşım sergiler.

Özgül Duyusal Engeli (Dokunma, Denge, Tat, Koku) Olan Bireylerle İletişim: Duyusal engellilik yaşayan bireylerle iletişimde, çevresel faktörlere (ses, ışık, koku vb.) dikkat edilmesi gerekir. Kişinin duyuşsal hassasiyetlerini göz önünde bulundurarak, ona rahat bir ortam sunmak önemlidir. Örneğin, yüksek seslerden kaçınılması, parlak ışıklardan arındırılmış bir alan sağlanması gibi. Kişinin herhangi bir duyuşsal desteğe ihtiyacı olup olmadığını sormak ve bu taleplere saygı göstermek, iletişimi daha sağlıklı hale getirebilir.

Nörogelişimsel Engeli (Otizm Spektrum Bozukluğu gibi) Olan Bireylerle İletişim: Otizm gibi nörogelişimsel farklılık yaşayan bireylerle iletişimde net ve basit bir dil kullanmak, metaforlardan kaçınmak gereklidir. Ayrıca, kişiyi duyuşsal aşırı yüklenmeden korumak ve sessiz, sakin bir ortam sağlamak faydalı olabilir. Fiziksel temas konusunda dikkatli olmak önemlidir. Çünkü bazı bireyler dokunmaktan rahatsız olabilir. İletişimde sabırlı ve duyarlı olmak, kişinin kendini daha rahat hissetmesini sağlar.

ALTINCI BÖLÜM

6. Engellilik ve Hak Temelli Yaklaşım

Engelli bireylere yönelik tutum ve politikaların en sağlıklı çerçevesi, hak temelli yaklaşım olarak adlandırılır. Bu yaklaşım, engelliliği bir sağlık sorunu veya hayırseverlik konusu olarak değil, insan hakları boyutuyla ele alır. Engelli bireyler, eğitim, sağlık, istihdam, erişilebilirlik gibi alanlarda özel gereksinimlere sahip olabilir. Ancak bu gereksinimler, onların temel hak ve özgürlüklerinden tam ve eşit yararlanma hakkını ortadan kaldırmaz.

Hak temelli yaklaşım, engelliliği toplumsal bir çeşitlilik unsuru olarak kabul ederek, toplumu engelli bireyler için erişilebilir ve kapsayıcı hale getirmeyi amaçlar. Bu bölümde, engelli haklarına dair ulusal ve uluslararası düzenlemeler ile ayrımcılıkla mücadelede yasal haklar ve destek mekanizmaları ele alınacaktır.

6.1. Engelli Haklarına Dair Ulusal ve Uluslararası Düzenlemeler

Uluslararası Düzenlemeler

Engelli hakları konusunda en kapsamlı uluslararası belge, Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme (CRPD)'dir. 2006 yılında BM Genel Kurulu'nda kabul edilen ve 2008'de yürürlüğe giren bu sözleşme, engelli bireylerin tüm insan haklarından eşit bir biçimde yararlanabilmesini sağlamak için devletlerin alması gereken önlemleri tanımlar.

Sözleşme; erişilebilirlik, eğitim, sağlık, istihdam, toplumsal yaşama katılım, ayrımcılığın önlenmesi, adalete erişim gibi pek çok başlık altında engelli bireylerin haklarını güvence altına almaktadır. Sözleşmeyi bugüne kadar dünya genelinde 180'den fazla ülke onaylamıştır. Türkiye, bu sözleşmeyi imzalayan ve onaylayan ülkeler arasındadır.

CRPD, imzacı devletlere engelli haklarını koruma ve geliştirme yönünde politika üretme yükümlülüğü getirir. Sözleşmeye göre devletler engelli bireylerin bağımsız yaşayabilmeleri ve topluma tam katılımları için erişilebilir fiziki çevre ve ulaşım imkanları sağlamak, bilgi ve iletişim teknolojilerini erişilebilir kılmak zorundadır. Eğitimde kapsayıcılık ilkesi gereği

engelli çocukların ayırım gözetmeksizin herkesle birlikte eğitim alabileceği düzenlemeler (kaynaştırma eğitimi gibi) yapılmalıdır. İstihdamda engelli bireylere eşit fırsatlar sunulmalı, makul düzenlemeler ile engelli çalışanların ihtiyaçlarına uygun çalışma koşulları temin edilmelidir. Sözleşme, engelli kadınlar ve çocuklar gibi kırılgan gruplara yönelik özel maddeler de içerir.

Engelli hakları konusunda bir diğer önemli uluslararası çerçeve ise Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları (SKA) içinde yer alan hedeflerdir. SKA'ların "kimseyi geride bırakmamak" prensibi, engelli bireylerin kalkınma süreçlerine tam dahil edilmesini öngörür. Özellikle SKA 4 (Nitelikli Eğitim), SKA 8 (İnsana Yakışır İş ve Ekonomik Büyüme), SKA 10 (Eşitsizliklerin Azaltılması) ve SKA 11 (Sürdürülebilir Şehirler ve Topluluklar) hedeflerinde engellilere atıf yapan göstergeler bulunmaktadır.

Birleşmiş Milletler, üye ülkelerden bu hedeflere ulaşırken engelli bireylerin durumunu iyileştirecek politikaları hayata geçirmelerini beklemektedir. Kısacası, uluslararası düzeyde engelli hakları artık bir ayrıcalık ya da lütuf konusu değil, insan haklarının ayrılmaz bir parçası olarak görülmektedir. Ülkeler, bu hakları sağlamakla yükümlü olduklarını çeşitli sözleşmelerle kabul etmişlerdir.

Dünya Sağlık Örgütü ve Dünya Bankası'nın hazırladığı Dünya Engellilik Raporu'nda da vurgulandığı üzere, dünya nüfusunun %16'sı (yaklaşık 1,3 milyar kişi) engelli olup (WHO - Disability and Health, Fact Sheet, 2023)¹ bunların büyük bölümü ciddi işlev kısıtlılıkları yaşamaktadır. Dolayısıyla kapsayıcı politikalar evrensel bir ihtiyaçtır. Uluslararası insan hakları hukukuna göre devletler, engelli bireylerin maruz kaldığı eşitsizlikleri ortadan kaldırmakla yükümlüdür ve bu bir tercih değil zorunluluktur.

Ulusal Düzenlemeler

Türkiye'de engelli haklarına ilişkin temel yasal çerçeve, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ve ilgili yönetmeliklerle belirlenir. 2005 yılında yürürlüğe giren bu kanun, engellilerin haklarının korunması ve hayatın her alanına tam katılımlarının sağlanması amacıyla çeşitli hükümlere sahiptir.

Kanun kapsamında eğitim, rehabilitasyon, istihdam, bakım hizmetleri ve erişilebilirlik konularında devlete sorumluluklar yüklenmiştir. Örneğin, erişilebilirlik konusunda kanun, kamu kurumları, belediyeler ve toplu taşıma işletmelerinin binaları, yolları, toplu taşıma araçlarını engelliler için erişilebilir hale getirmesini şart koşar. Bu düzenlemelerin hayata geçirilmesi için kanunla belirlenen süreler dahilinde (başlangıçta 7 yıl içinde) gerekli uyarlamaların yapılması öngörülmüştür.

Yine kanun, ayrımcılık yasağını vurgulayarak, engelli bireylere yönelik doğrudan veya dolaylı ayrımcılığın önlenmesini devlet politikası haline getirmiştir. Eğitim alanında, engelli öğrencilerin akranlarıyla birlikte eğitim görmeleri (kaynaştırma/bütünleştirme eğitimi) ve gerekli

özel eğitim desteğinin sunulması kanuni güvence altındadır. Ayrıca, yükseköğretimde engelli öğrenciler için gerekli fiziksel ve akademik düzenlemelerin yapılması (örneğin görme engelliler için sınav soruları için sesli veya Braille baskı sağlanması) kanunen zorunludur.

Türkiye’de engelli bireylerin kamu ve özel sektörde istihdamını artırmak için kota sistemi uygulanmaktadır. Özel sektörde 50’den fazla çalışanı olan işyerlerinde %3, kamu kurumlarında ise %4 oranında engelli personel çalıştırma yükümlülüğü mevcuttur. Bu yükümlülüğe uymayan işverenlere idari para cezaları uygulanır ve İŞKUR (Türkiye İş Kurumu) aracılığıyla engelli istihdamına yönelik teşvik programları yürütülür.

Anayasal düzeydeki haklar incelendiğinde, 2010 yılında Anayasa’nın eşitlik ilkesini düzenleyen 10. maddesine eklenen ibareyle, engellilere yönelik alınacak pozitif ayrımcılık önlemlerinin eşitlik ilkesine aykırı sayılmayacağı hükme bağlanmıştır. Bu değişiklik, engelli bireylerin lehine özel düzenlemelerin (örneğin sınavlarda ek süre tanınması, vergi indirimleri, kamu istihdamında öncelikler vb.) anayasal dayanağını güçlendirmiştir. Türk Ceza Kanunu’nda da engellilik temelinde ayrımcılık ve nefret söylemini yasaklayan hükümler yer almaktadır (TCK 122. madde, engellilik dahil çeşitli nedenlerle ayrımcılığı suç sayar).

Bunun yanında, Türkiye 2016 yılında yürürlüğe giren 6701 sayılı Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu (TİHEK) Kanunu ile engellilik temelinde ayrımcılığı açıkça yasaklamış ve TİHEK’i bu konuda başvuru mercii olarak yetkilendirmiştir. Engelli bireyler, maruz kaldıkları ayrımcılık vakalarını TİHEK’e iletebilmekte ve kurum gerekli incelemeyi yaparak yaptırım uygulayabilmektedir. Örneğin, bir engelli birey restoran gibi bir mekâna alınmadığında veya bir iş başvurusunda salt engelinden ötürü reddedildiğinde, TİHEK’e başvurarak bu ayrımcılığın tespit edilip giderilmesini talep edebilir. TİHEK, ulusal eşitlik kurumu olarak bu şikâyetleri değerlendirip gerekirse idari yaptırımlar önerir ve kamuoyuna raporlar sunar.

Özetle, Türkiye’de engelli haklarına ilişkin güçlü bir yasal altyapı bulunmaktadır. Gerek uluslararası sözleşmelerin onaylanması gerek ulusal yasaların çıkarılmasıyla mevzuat anlamında önemli adımlar atılmıştır. Bu düzenlemeler, engelli bireylerin hak temelli yaklaşım çerçevesinde topluma tam ve etkin katılımını sağlamayı amaçlamaktadır. Elbette yasaların uygulanması ve pratikte karşılaşılan sorunların giderilmesi ayrı bir mücadele alanıdır. Ancak hukuki zeminin varlığı, hak arama süreçlerinde engelli bireyler için önemli bir güvencedir.

6.2. Ayrımcılıkla Mücadelede Yasal Haklar ve Destek Mekanizmaları

Engelli bireylerin maruz kaldığı ayrımcılık ve hak ihlallerine karşı kullanabilecekleri çeşitli yasal haklar ve destek alabilecekleri mekanizmalar mevcuttur. Hak temelli yaklaşımın bir gereği olarak, engelli bireyler herhangi bir haksız muameleyle karşılaştıklarında adalet arama yollarına erişebilmelidir. İşte bu bölümde, ayrımcılıkla mücadelede öne çıkan hak arama yöntemleri ve engelli bireylere destek sunan mekanizmalar ele alınmaktadır.

Yasal Başvuru ve Şikâyet Hakkı

Engelli bireylerin gerek kamuda gerek özel sektörde uğradıkları ayrımcı uygulamalar için başvurabilecekleri hukuki yollar vardır. Örneğin, bir iş görüşmesinde yalnızca engelli olduğu için reddedildiğini düşünen bir kişi, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu'na (TİHEK) başvurarak inceleme talep edebilir. TİHEK, gerekli görürse ilgili kuruluş hakkında yaptırım kararı alabilir veya uzlaşma yoluyla sorunu çözebilir.

Benzer şekilde, kamu hizmetlerinden yararlanırken (eğitim, sağlık, belediye hizmetleri gibi) ayrımcılığa uğrayan engelli bireyler, durumu bir üst makama, Kamu Denetçiliği Kurumu'na (Ombudsman) veya doğrudan idari yargıya taşıyabilirler. İdari yargı yoluyla, örneğin bir kamu kurumunun erişilebilirlik sağlamaması nedeniyle hizmetten mahrum kalan engelli bir birey, ilgili kuruma dava açarak hakkını arayabilir.

Türk Ceza Kanunu kapsamında da nefret veya ayrımcılık suçlarına maruz kalan engelli bireyler savcılıklara suç duyurusunda bulunabilirler. Ayrımcılık yasağı ihlallerinde hâkimler, cezada arttırım veya ayrımcılığı sona erdirecek tedbirler uygulayabilmektedir. Ayrıca işyerinde ayrımcılık yaşayan engelli çalışanlar, iş mahkemeleri aracılığıyla uğradıkları haksızlığın giderilmesini (örneğin eşit işe eşit ücret alamama durumu, engelinden dolayı mobbinge uğrama gibi) talep edebilirler. Burada önemli olan, engelli bireylerin yasal haklarının farkında olması ve gerektiğinde hukuki destek alarak bu mekanizmaları kullanabilmesidir.

Destekleyici Kurumsal Mekanizmalar

Engelli bireylerin hak arama süreçlerinde ve toplumsal yaşama katılımında yanlarında olan çeşitli kurum ve kuruluşlar bulunmaktadır.

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü aracılığıyla engelli bireylere yönelik politikaları yürütür ve onların haklarını koruyucu programlar geliştirir. Bu bakanlığın il müdürlükleri, engelli bireylerin yerelde karşılaştıkları sorunlarda (örneğin, evde bakım desteği, bakım merkezlerine yerleştirme, danışmanlık hizmetleri gibi) çözüm merci olabilir.

Belediyeler bünyesinde faaliyet gösteren engelli hizmet birimleri veya merkezleri de, şehir yaşamında engellilerin karşılaştığı erişim sorunlarını tespit ederek gidermeye çalışır ve bireysel başvuruları değerlendirir.

Sivil toplum tarafında, engelli dernekleri ve federasyonları hak mücadelesinin önemli aktörleridir. Bu yapılar kendi hedef kitlelerinin sorunlarını gündeme taşır, hukuki süreçlerde üyelerine destek sağlar ve gerektiğinde davalara müdahil olarak katkı sunar. Bu örgütler, engelli bireylerin sesi olarak kanun yapıcılara ve kamuoyuna önerilerde bulunur, hak ihallerini raporlar.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Engelli Hizmetleri Şube Müdürlüğü tarafından yürütülen

özel gereksinimli bireyler eğitim merkezleri (ÖZGEM), kamp programları ve bireysel gelişim hizmetleri bu kapsamdadır.

Hukuki Danışmanlık ve Avukatlık Hizmetleri

Hak arama sürecinde engelli bireylerin karşılaştığı önemli engellerden biri hukuki prosedürlerin karmaşıklığıdır. Bu noktada, baroların engelli hakları merkezleri veya hukuk kliniği gibi çalışan STK'lar devreye girmektedir. Birçok baro, adli yardım hizmeti kapsamında engelli bireylere ücretsiz hukuki danışmanlık vermekte veya davalarında ücretsiz avukat tahsis edebilmektedir. Özellikle ayrımcılık davaları gibi stratejik öneme sahip konularda, bazı avukatlar gönüllü olarak engelli bireylerin haklarını savunmayı üstlenmektedir.

Engelli bireylerin erişilebilir adalet hizmeti alabilmesi için adliyelerde de düzenlemeler yapılmaktadır. Adliye binalarının fiziksel erişilebilirliği, işaret dili tercümanlarının bulunması, görme engelliler için kabartma veya sesli evrak sağlanması gibi adımlar atılmaya başlanmıştır.

Hukuki danışmanlık hizmeti kapsamında İBB Engelli Hizmetleri Şube Müdürlüğü bünyesinde hizmet vermekte olan Yasal Haklar Biriminde ise bireysel dava takibi gerçekleştirilmemekle birlikte bireylere "engellilik alanıyla ilişkili yasal haklar ve yasal düzenlemeler" konularında avukat aracılığıyla bilgilendirme, danışmanlık ve seminer hizmeti sağlanmaktadır. Bu çerçevede Yasal Haklar Danışmanlık Hizmeti, bireylerin haklarını öğrenmelerini destekleyen önemli bir hizmettir.

Hak Temelli Destek Programları

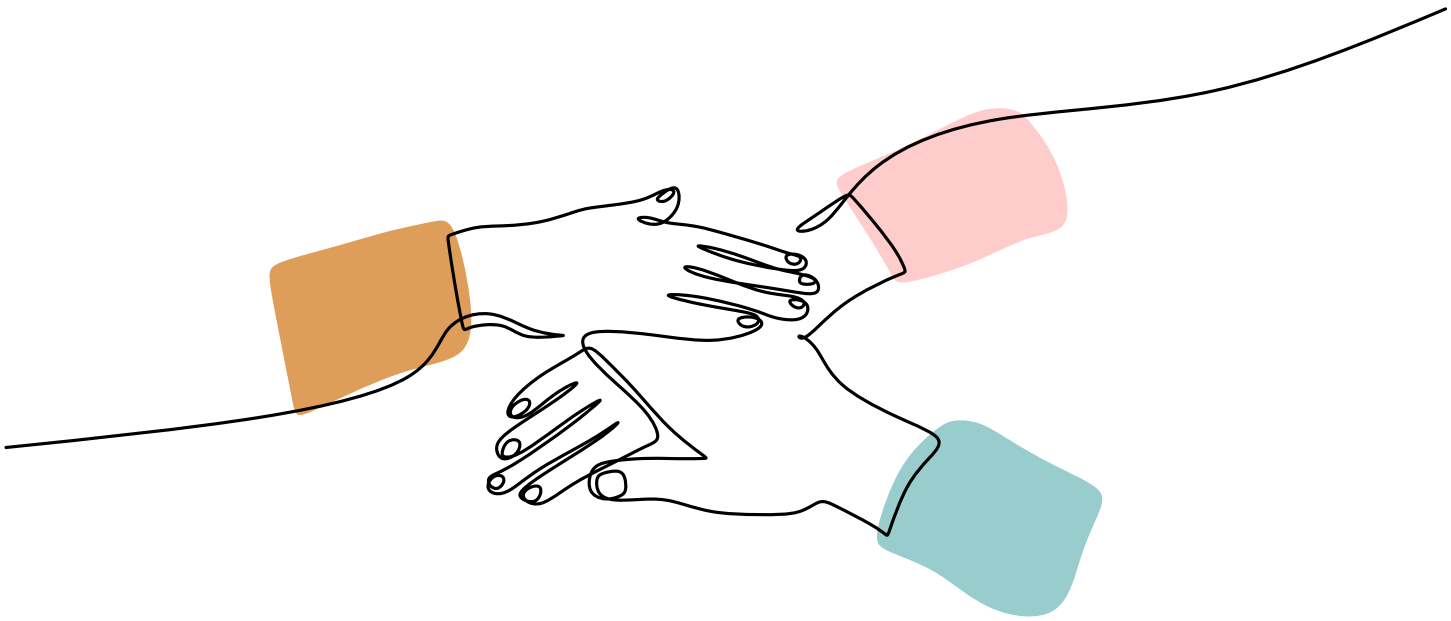
Ayrımcılıkla mücadele, sadece bireysel başvurularla değil, proaktif programlarla da desteklenir. Örneğin, Erişilebilirlik İzleme Komisyonları, illerde kamu binalarını, yolları, parkları denetleyerek erişilebilirlik eksikleri için idari yaptırım uygulayabilmektedir. Bu mekanizma sayesinde, engelli birey bir sorun yaşamadan önce ortamların uygun hale getirilmesi hedeflenir. Yine istihdamda Engelli İş Koçluğu gibi programlar, engelli bireylerin iş bulmasına aracılık ederken işverenleri de bilinçlendirerek ayrımcılık riskini azaltır. Korumalı iş yerleri modeliyle, özel sektörde engelli bireylerin çalışabileceği destekli ortamlar oluşturularak çalışma hakkı güvence altına alınmaya çalışılır. Eğitim alanında destek eğitim odaları ve gezici öğretmen uygulamaları, engelli öğrencilerin eşit eğitim hakkına katkı sunan mekanizmalardandır. Tüm bu desteklerin amacı, engelli bireyin başkalarına bağımlı kalmadan haklarını kullanabilmesini sağlamaktır.

Toplumsal Farkındalık ve İzleme

Yasal hakların etkin kullanılabilmesi için toplumun genelinin de engelli haklarına saygı duyması ve ayrımcılığı fark edebilmesi gerekir. Bu nedenle, Türkiye'de her yıl 10-16 Mayıs En-

gelliler Haftası ve 3 Aralık Dünya Engelliler Günü gibi etkinliklerle kamu spotları, seminerler düzenlenerek toplumsal farkındalık yükseltilmeye çalışılır. Medyada engelli hakları konusunun işlenmesi, okullarda bu konuda bilinç kazandırılması da ayrımcılıkla mücadelede dolaylı destek mekanizmalarıdır. Hak ihlallerinin izlenmesi için akademik çalışmalar ve istatistiksel veriler de kritik önem taşır. Örneğin, TÜİK tarafından dönemsel olarak engellilerin yaşam koşullarıyla ilgili verilerin toplanması, hangi alanlarda sorunlar yaşandığını ortaya koyar ve çözüm geliştirilmesini kolaylaştırır.

Sonuç olarak, engelli bireyler yasalar karşısında haklarını arama konusunda yalnız değildir. Ulusal ve uluslararası düzeydeki düzenlemeler onlara güçlü bir zemin sunarken, çeşitli kurum ve kuruluşlar da bu hakların hayata geçirilmesi için çalışmaktadır. Önemli olan, engelli bireylerin kendi haklarının bilincinde olması ve ihtiyaç duyduklarında bu mekanizmalara başvurma cesaretini gösterebilmesidir. Hak temelli yaklaşım, sadece kâğıt üzerinde kalan ifadelerle değil, bu hakların gerçekten kullanılabildiği bir toplumsal düzenle anlam kazanacaktır.

İSTANBUL BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ ENGELLİ HİZMETLERİ ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ

İBB Engelli Hizmetleri Şube Müdürlüğü İstanbul'un çeşitli noktalarında yer alan 23 ÖZ-GEM, 6 Kısa Mola Merkezi, 7 İrtibat Bürosu ve 2 Kamp aracılığı ile hizmetlerini yürütmektedir.

Müdürlüğümüz engelli bireylerin sosyal yaşamlarını ve sosyal hayata katılımlarını kolaylaştırmak, bağımsızlaşmalarına ve bireysel kapasitelerini geliştirebilmelerine destek olmak, fırsatlardan eşit olarak yararlanmalarını sağlamak, birlikte yaşam kültürü çerçevesinde toplumun engellilik konusundaki toplumsal farkındalığını arttırmak, koruyucu ve önleyici çalışmalarla toplumu ve aileleri bilinçlendirmek amacıyla engelli birey ve ailelerine yönelik bilgilendirme, yönlendirme, farkındalık, eğitim desteği ulaşım, istihdam desteği, mesleki eğitim kursları, engelli kampı, psikososyal destek, medikal malzeme desteği, rehabilitasyon gibi farklı alanlarda hizmetler sunmaktadır.

İstanbul il sınırları içinde ikamet eden, yetkili hastanelerden alınmış yüzde 40 veya üzeri oranda Erişkinler İçin Engellilik Sağlık Kurulu Raporu'na ya da Çocuklar için Özel Gereksinim Raporu'na (ÇÖZGER) sahip olan bireyler ÖZGEM'lere başvurarak detaylı bilgi alabilir ve hizmetlerimizden faydalanabilirler.

İBB Engelli Hizmetleri Şube Müdürlüğü'nün Sunmuş Olduğu Temel Hizmetler

Engelli Hizmetleri Şube Müdürlüğü İstanbul'un çeşitli noktalarında yer alan ve sayısı her geçen gün artan merkezleriyle özel gereksinimli birey ve ailelerine yönelik bilgilendirme yönlendirme danışmanlık eğitim sosyal ve mesleki rehabilitasyon hizmetleri sunmaktadır.

Sahip olduğu yenilikçi anlayış ve özel gereksinimli bireyleri hedef alan çağdaş projeleri ile kamuda öncü bir rol üstlenmektedir. Bu kapsamda uygulamaya koyduğu projelerin en yenileri Özel Gereksinimli Bireyler Eğitim Merkezleri (ÖZGEM) ile Kısa Mola Merkezleridir.

Hizmetlerimiz:

1. Eğitim Destek ve Terapi Hizmeti

İstanbul genelinde faaliyet gösteren **ÖZGEM'ler** (Özel Gereksinimli Bireyler Eğitim Merkezleri), engelli bireylerin bireysel gelişimlerini destekleyen çok yönlü merkezlerdir. Bu merkezler, engelli bireylerin sosyal yaşama aktif katılımını artırmak, becerilerini geliştirmek ve kişisel potansiyellerini ortaya çıkarmak amacıyla tasarlanmıştır. ÖZGEM'lerde her bireyin kendine özgü bireysel gereksinimleri, yeterlilikleri ve sahip oldukları gelişim özellikleri göz önünde bulundurularak, eğitsel ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemler ile hizmet verilmektedir.

Erken Çocukluk ve İlköğretim Dönemi Eğitim Hizmeti: 0-14 yaş aralığındaki özel gereksinimi olan bireylere destek eğitimi ve terapi hizmeti verilmektedir. Ayrıca özel gereksinimi olan bireyin ailesine de destek ve terapi hizmetleri sunulmaktadır.

Yetişkinlik Dönemi Eğitim Hizmeti: 15 yaş ve üzeri özel gereksinimi olan bireylere bağımsız yaşam ve sosyal hayata adaptasyonları öncelikli olacak şekilde destek eğitimi ve terapi hizmetleri sunulmaktadır.

Meslek Eğitimi Hizmeti: 15 yaş ve üzeri özel gereksinimi olan bireylere çeşitli mesleki bilgi ve becerilerin kazandırılması amacıyla kişilerin engel durumu, vasıf ve yetenekleri göz önüne alınarak kurslar düzenlenmektedir. Bu kurslarda başarılı olan bireylerin Milli Eğitim Bakanlığı onaylı mesleki sertifikalar alması sağlanmaktadır. Meslek eğitim çalışmaları istihdam odaklı yürütülmekte olup bireylere piyasa koşullarının ihtiyaçlarına göre belirlenen meslek eğitimleri verilmektedir.

Türk İşaret Dili Eğitimi: İşitme engelli bireylerle sağlıklı iletişim kurmak ve işitme engelli bireylerin sorunlarının toplum genelinde tanınmasını sağlamak amacıyla Türk İşaret Dili'ne hâkim tercümanlar aracılığıyla çeşitli seminer ve eğitim çalışmaları gerçekleştirilmektedir.

EKPSS Hazırlık Kursu Eğitimi: Özel gereksinimli bireylerin, ÖSYM tarafından düzenlenen Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı'nda (EKPSS) başarılı olabilmesi amacıyla Türkçe, Matematik, Tarih, Coğrafya ve Vatandaşlık branşlarında eğitim ve hazırlık kursları verilmektedir. Ayrıca sınava hazırlık setleri ile sınava hazırlanmalarına destek olunmaktadır.

2. Kısa Mola Hizmeti

İstanbul'da yaşayan, 4-14 yaş aralığı ile 15 yaş ve üzerindeki özel gereksinimi olan bireylere kısa mola hizmeti sunarak, ailelerinin yaşam kalitelerinin artırılması ve özel gereksinimi olan bireylerin psikososyal rehabilitasyonlarına destek olunması hedeflenmektedir. Kısa Mola Hizmeti ile özel gereksinimli bireylerin ailelerinin günlük yaşamlarında kendilerine vakit ayırmalarına yardımcı olmak amacıyla alanında uzman kadrosuyla sanat, müzik ve spor alanında çeşitli etkinliklerin yer aldığı atölyeler aracılığıyla profesyonel bir hizmet verilmektedir.

3. Psikolojik Destek Hizmeti

Psikolojik Destek Hizmetleriyle, Özel Gereksinimi olan bireyin ve ailesinin toplumsal hayata katılımının artırılması, çevresel sorunlarla başa çıkma becerileri kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu hizmet kapsamında, özel gereksinimi olan bireyin eğitsel, mesleki, duygusal ve sosyal gelişiminin desteklenmesine yönelik çalışmalar yürütülür. Psikolojik destek kapsamında verilen hizmetler şunlardır:

Bireysel ve Grupla Danışmanlık: Bireysel ve grupla psikolojik danışmanlık hizmetleriyle, özel gereksinimi olan bireyin ve ailesinin yaşadıkları ruhsal sorunların çözümüne destek olunmaktadır.

Aile Eğitimi ve Seminer Çalışmaları: Ailelerin, çocuklarına doğru ve sağlıklı bir yaklaşım geliştirmeleri ve özel gereksinimler konusunda bilgi sahibi olmalarını sağlamak amacıyla eğitim programları ve seminerler düzenlenmektedir.

4. Sosyal Destek Hizmeti

Bilgilendirme / Yönlendirme / Hizmet Danışmanlığı: Bütüncül sosyal hizmet anlayışı gereği, alanında uzman sosyolog, psikolog ve halkla ilişkiler uzmanları aracılığıyla bilgilendirme, kurum içi ve dışı departmanlara yönlendirme ve bu yönlendirmelerin takibi, danışmanlık, vb. çalışmaları yürütmektedir.

E-Danışmanlık ve Canlı Destek Hizmeti: Canlı destek hizmeti kapsamında işitme engelli bireylerin bilgiye daha hızlı bir şekilde ulaşabilmesi ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi hizmetlerinden faydalanabilmesi amacıyla Türk İşaret Dili tercümanı aracılığıyla görüntülü danışmanlık hizmeti verilmektedir.

İstihdam Destek Hizmeti: Özel gereksinimli bireylerin iş hayatına katılımlarını desteklemek ve iş hayatında karşılaştıkları zorlukları aşmalarına yardımcı olmak amacıyla faaliyet göstermektedir. Hizmete başvuran her bireyin fiziksel ve psikososyal özellikleri dikkate alınarak, uygun iş fırsatları araştırılmaktadır. Düzenlenen mülakatlar ile işverenler ve bireyler bir araya getirilerek, istihdam süreçlerine destek olunmaktadır.

Yasal Haklar Danışmanlığı Hizmeti: Yasal Haklar Danışmanlığı Birimi'nde görevli avukatlar tarafından özel gereksinimi olan birey ve ailesine, sahip oldukları yasal haklar konusunda bilgilendirme ve yönlendirme hizmetleri yapılmakta; gerçekleştirilen yasal haklar seminerleri, telefonla ve yüz yüze yapılan görüşmeler ile özel gereksinimi olan bireye ve ailesine hukuki danışmanlık hizmeti verilmektedir.

Medikal Malzeme Desteği ve Bakım Onarım Hizmeti: Özel gereksinimi olan bireylerin bağımsız yaşam becerilerini artırmak amacıyla, ücretsiz medikal malzeme yardımı sağlanmaktadır. Bu yardım kapsamında akülü tekerlekli sandalye, manuel tekerlekli sandalye, özellikli tekerlekli sandalye, lazımlıklı sandalye, engelli puseti, beyaz baston, çift baston, kanadyen baston, walker-yürüteç, hasta altı bezi gibi malzemeler dağıtılmaktadır.

5. Rehabilitasyon Hizmetleri

Sporla Rehabilitasyon Hizmeti: Özel gereksinimli bireylerin farklı beceri ve yeteneklerine göre alanında uzman eğitimcilerce bireysel ve takım sporlarında eğitimler sunulmaktadır. Sporla rehabilitasyon desteği için başvuran özel gereksinimli birey, alanında uzman psikolog ve spor eğitimcilerince değerlendirmeye alınmakta, kendisine uygun spor dalı tespit edilerek spor tesisine yönlendirilmektedir.

6. Kamp Hizmeti

Maddi olanaksızlıklar, erişilebilir mekânların bulunmayışı gibi nedenlerle tatile gidemeyen özel gereksinimli olan birey ve yakınlarına, dinlenme ve sosyalleşme ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla Florya Engelliler Kampı ve Şile Engelliler Kampı'nda yıl boyu, tatil köyü standartlarında ücretsiz tatil imkânı sunulmaktadır.

7. Ulaşım Hizmeti

Yaşamını İstanbul'da sürdüren ve toplu taşıma araçlarını kullanamayan özel gereksinimli ve yaşlı bireylere ücretsiz ulaşım hizmeti sunulmaktadır. Ayrıca, ilk ve orta öğretimde eğitim gören, servis veya toplu taşıma araçlarını kullanamayacak durumda olan bedensel engelli çocukların okullara ve ÖZGEM'lerde eğitim alan öğrencilerin merkezlere ulaşımında destek olunmaktadır.

8. Farkındalık Hizmeti

Toplumun bilinçlendirilmesi ve farkındalık oluşturma hizmetleri kapsamında, özellikle okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim öğrencilerine yönelik çeşitli faaliyetler yürütülmektedir. Ayrıca, farklı meslek gruplarından bireylere de benzer farkındalık ve bilinçlendirme çalışmaları sunulmaktadır. Bu hizmet, toplumda engellilik bilincinin oluşmasına ve kapsayıcılığın artmasına katkı sağlamaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Engelli bireylerin toplum yaşamına tam, eşit ve onurlu bir şekilde katılabilmesi, yalnızca fiziksel erişimin sağlanmasıyla değil; aynı zamanda toplumsal, kültürel ve zihinsel bariyerlerin ortadan kaldırılmasıyla mümkündür. Bugün hâlâ engellilik, çoğu zaman bireyin bir eksikliği, yetersizliği ya da kusuru olarak görülmekte ve bu algı, ayrımcılığın ve dışlanmanın kalıcı hale gelmesine yol açmaktadır. Oysa engelli bireylerin toplumsal yaşama tam anlamıyla dâhil olmalarının önündeki en büyük engel, farklılıkların dışlanması ve toplumun kapsayıcılıktan uzak yapılarından kaynaklanmaktadır.

Toplumda engellilik bilincini artırmak için öncelikle bu konunun eğitim ve kültür politikalarının merkezine alınması gerekmektedir. Okullarda çocuklara küçük yaşlardan itibaren farklı beden ve zihin yapılarının yaşamın doğal bir parçası olduğu öğretilmeli; çeşitliliğe saygı ve eşitlik anlayışı geliştirilmelidir. Eğitim sisteminin her aşamasında engelli bireylerin temsil edilmesi, içeriklerin bu gerçekliğe uygun şekilde düzenlenmesi ve tüm öğrencilerin birlikte öğrenme hakkının gözetilmesi büyük önem taşır.

Engelli bireylerle daha kapsayıcı ve eşit ilişkiler kurmanın yolu, onları yalnızca korunması veya yardım edilmesi gereken bireyler olarak görmekten vazgeçmekten geçer. Eşitlik, her bireyin kendi yaşamı üzerinde söz sahibi olabilmesiyle mümkündür. Bu nedenle engelli bireylerin sadece sosyal hizmetlerin konusu değil, toplumsal karar alma süreçlerinin de aktif bir parçası olmaları sağlanmalıdır.

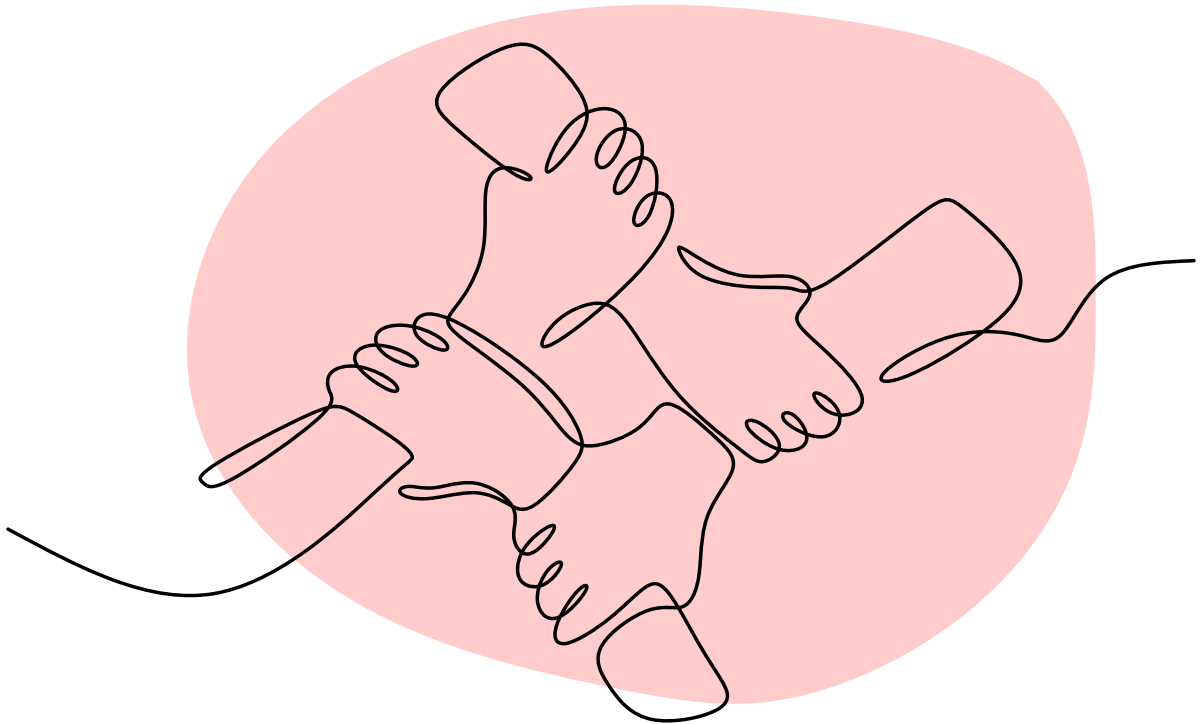
Sonuç olarak, engelliliğe dair toplumsal anlayışın dönüşmesi, yalnızca engelli bireyler için değil, hepimiz için daha adil ve yaşanabilir bir dünya anlamına gelir. Toplumsal dışlama biçimlerinin sorgulanması, önyargıların aşılması ve hak temelli bir yaklaşımın benimsenmesi; bireyleri yalnızca “normal” ölçütlere göre değerlendiren kalıpların yıkılmasına katkı sağlayacaktır. Bu dönüşüm, bireylerden kurumlara, kamudan özel sektöre kadar her kesimin ortak çabasıyla mümkündür. Gerçek kapsayıcılık, farklılıklarımızla birlikte var olabildiğimiz, kimsenin geride bırakılmadığı bir toplum inşa etmekle mümkündür.

AVRUPA YAKASI ENGELLİ MERKEZLERİ

	MERKEZ ADI	MERKEZ ADRESİ	TELEFON
1	Bağcılar ÖZGEM İşitme Engelliler Rehabilitasyon Merkezi	İnönü Mah. Şehit Yılmaz Kaan Cad. No:82 Molla Gürani Parkı Yanı Bağcılar	0212 449 97 99 - 39
2	Bağcılar ÖZGEM Görme Engelliler Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	Merkez Mahallesi Ebubekir Caddesi No:6 Bağcılar (Bağcılar Sosyal Yaşam Merkezi)	0212 449 96 12
3	Bahçelievler ÖZGEM	Kocasinan Mah. Kandil Sk. No:6 /2 Bahçelievler (Bahçelievler Belediyesi Akif Emre Kültür Merkezi)	0212 449 97 69 - 9634
4	Başakşehir ÖZGEM	TOKİ Kayabaşı Konutları Albayrak Sk. Kayabaşı / Başakşehir (Kayaşehir 15. Asm Yanı)	0212 449 97 18 - 9647
5	Beylikdüzü ÖZGEM	Büyükşehir Mah. Atatürk Bul. No: 30 Beylikdüzü (Beylikdüzü Kültür Merkezi Karşısı)	0212 449 97 70 - 9777
6	Beyoğlu ÖZGEM	Hacı Mimi Mah. Karabaş Mektebi Sk. No:24 Tophane / Beyoğlu	0212 449 96 64 - 9680
7	Büyükkçekmece ÖZGEM	Dizdariye Mah. Enver Paşa Cad. Özcan İş Merkezino: 24 Büyükkçekmece (Büyükkçekmece Kaymakamlığı Karşısı)	0212 449 96 87 -9762
8	Esenler ÖZGEM	Nine Hatun Mah. İnönü Cad. No:17/3 Dörtöl Meydanı/Esenler	0212 449 97 38 - 9684
9	Esenyurt ÖZGEM	Atatürk Mah. Adnan Kahveci Bulvarı No:27/33 Esenyurt (Prof. Dr. Necmettin Erbakan Parkı İçerisinde)	0212 449 97 17 - 9719
10	Fatih Kariye ÖZGEM	Derviş Ali Mahallesi Kalfa Efendi Sok. No:14 -Fatih (Fatih Kariye Sosyal Yaşam Merkezi)	0212 449 96 97
11	Gaziosmanpaşa ÖZGEM	Merkez Mah. Cumhuriyet Meydanı No:20 Gaziosmanpaşa (Gaziosmanpaşa Belediyesi Nikah Salonu Arkası)	0212 449 97 34 - 9686
12	Kağıthane ÖZGEM	Gürsel Mah. Eski Beşiktaş Cd. No:3 Kağıthane (Gürsel Mah. Konağı)	0212 449 96 81 - 9741
13	Küçükçekmece ÖZGEM	Kemalpaşa Mah.2.Kartal Sk. No:13 Kemalpaşa Semt Konağı Kat:3 - 4 Küçükçekmece	0212 449 96 95 - 9685
14	Silivri ÖZGEM	Yeni Mah. Nedim Beyazgül Sk. No: 9/A Silivri (Silivri Devlet Hastanesi Acil Karşısı)	0212 449 97 63 - 9704
15	Sultangazi ÖZGEM	Esentepe Mah. C1 Cad. No:2 (Hoca Ahmet Yesevi Kültür Merkezi) Sultangazi	0212 449 96 73 - 9796

ANADOLU YAKASI ENGELLİ MERKEZLERİ

16	Beykoz ÖZGEM	Rüzgarlıbahçe Mah. Ülkü Çıkmazı Sk. No:1 (Beykoz Belediyesi Hizmet Binası) Beykoz	0216 586 56 62
17	Çekmeköy ÖZGEM	Mehmet Akif Mah. Akasya Sk. No:34 Çekmeköy (Çekmeköy Belediyesi Mehmet Akif Kültür Merkezi)	0216 586 56 63
18	Kadıköy ÖZGEM	Kozyatağı Mah. Çardak Sk.(Güven Sk.) No: 7 Kadıköy	0216 586 56 25 0212 449 96 45
19	Kartal ÖZGEM	Yukarı Mah. Fazilet Cad. No:3 Kartal	0212 449 96 26 - 0216 586 56 64
20	Sancaktepe ÖZGEM	Abdurrahman Gazi Mah. Hızırbey Cad. No:3 Yenidoğan/Sancaktepe	0216 586 56 66 - 0212 449 96 98
21	Sancaktepe ÖZGEM İşitme Engelliler Rehabilitasyon Merkezi	Abdurrahman Gazi Mah. Gülerüz Cad. Haznedar Sk. No:13 / Sancaktepe	0216 586 57 47
22	Tuzla ÖZGEM	Cami Mah. İstasyon Cad. Dr. Aladdin Yavaşca Sk. No:12 Tuzla	0216 586 56 67 - 0212 449 96 64
23	Ümraniye ÖZGEM	Fatih Sultan Mehmet Mah. Poligon Cad.No:2/B Tepeüstü / Ümraniye (İBB Kapalı Yüzme Havuzu Yan Kapısı)	0216 586 56 68 - 0212 449 97 29

ENGELLİ İRTİBAT BÜROLARI

1	Bakırköy Engelliler İrtibat Bürosu	Osmaniye Çobançeşme Koşuyolu Cad. No:5 34146 Bakırköy (İBB Bakırköy Ek Hizmet Binası)	212 449 96 13
2	Beykoz İrtibat Bürosu	Gümüşsuyu Mah. Kelle İbrahim Cad.No:43 Beykoz (Beykoz Belediye Binası)	216 538 85 24
3	Eyüp Engelliler İrtibat Bürosu	Karadolap Mahallesi Mustafa Kemal Bulvarı No:13 Alibeyköy / Eyüp (White Hill AVM)	212 449 96 43
4	Maltepe Engelliler İrtibat Bürosu	Altayçeşme Mah. Oba Çıkmaçı No:8 (Maltepe Kaymakamlık Binası) Maltepe	216 586 56 65
5	Pendik Engelliler İrtibat Bürosu	Çamlık Mah. Yahya Kemal Beyatlı Cad.No:22 Kurtköy/Pendik (Pendik Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi İçİ)	444 81 80 - 3051
6	Üsküdar Engelliler İrtibat Bürosu	Bulgurlu Mah. Bağcılar Cad. No:2 Üsküdar (Üsküdar Belediyesi Engelsiz Yaşam Merkezi)	216 53130 00
7	Şile Engelliler İrtibat Bürosu	Çavuş Mah. Atatürk Cad. Şile (Şile Kültür Merkezi Yanı)	212 449 97 23 - 216 586 56 60

KISA MOLA MERKEZLERİ

1	Arnavutköy ÖZGEM Kısa Mola Merkezi	Yunus Emre Mah. 30 Ağustos Cad. Erdener Sk. Boğazköy/ Arnavutköy	0212 449 9741
2	Florya Kısa Mola Merkezi	Üst Giriş: Yeşilköy Mah. Halkalı Cad. No: 69 Pk: 34149 (Çiroz Halk Pazarı Arkası) Yeşilköy / Bakırköy Alt Giriş: Yeşilköy Mah. Kazım Silivri Sk. No: 36/1 Yeşilköy / Bakırköy	0212 449 97 85 - 9629
3	Kartal Uğur Mumcu ÖZGEM Kısa Mola Merkezi	Uğur Mumcu Mah. Serçe Sk. No:4 Kartal	0216 333 52 81
4	Maltepe ÖZGEM Kısa Mola Merkezi	Çınar Mah. 34841 Orhangazi Şehir Parkı İçİ Maltepe	0216 586 56 58
5	Maltepe Fındıklı ÖZGEM Kısa Mola Merkezi	Fındıklı Mah. Başibüyük Yolu Cad. Okul Sok. No:3/5 (Maltepe Sosyal Yaşam Merkezi)	0216 333 52 73
6	Şile Kısa Mola Merkezi	Alacalı Mah. Değİrmenlik Sk. No.2 888 Şile	0216 586 57 32

KAMPLAR

1	Florya Engelliler Kampı	Üst Giriş: Yeşilköy Mah. Halkalı Cad. No: 69 Pk: 34149 (Çiroz Halk Pazarı Arkası) Yeşilköy / Bakırköy Alt Giriş: Yeşilköy Mah. Kazım Silivri Sk. No: 36/1 Yeşilköy / Bakırköy	0212 449 97 85 - 9629
2	Şile Engelliler Kampı	Alacalı Mah. Değİrmenlik Sk. No.2 888 Şile	0216 586 57 32

**SOSYAL
HİZMETLER
DAİRESİ
BAŞKANLIĞI**

**ENGELLİ
HİZMETLERİ
ŞUBE
MÜDÜRLÜĞÜ**

Ataköy 7-8-9-10. Kısım Mah. Burhan Doğançay Sok. No: 1 / Bakırköy (Airport AVM Arkası)

Tel: 0 212 449 96 60 Fax: 0 212 449 50 34 e-posta: isem@ibb.gov.tr

  @ibbsosyalhizmet